

SEMINAR REPORT
July 2022

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ

THAI DIPLOMACY: IN CONVERSATION WITH TEJ BUNNAG

7 เมษายน 2565

Seminar Report

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ

“Thai Diplomacy: in conversation with Tej Bunnag”

จัดโดย

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ

เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2565

ณ ห้องสุรวงศ์บอลรูม 1 โรงแรมแบริ่งคอกแมริออท เดอะสุรวงศ์ กรุงเทพฯ

INTERNATIONAL STUDIES CENTER

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ

Thai Diplomacy: in conversation with Tej Bunnag

จัดพิมพ์โดย ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ กรุงเทพฯ

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม 2565 จำนวน 200 เล่ม

พิมพ์ที่ บริษัท พี. เพรส จำกัด เลขที่ 129 สุขุมวิท 81 แขวงอ่อนนุช
เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ 10250 โทร. 02 742 4754

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

กระทรวงการต่างประเทศ.

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ Thai Diplomacy: in conversation with Tej Bunnag.-- กรุงเทพฯ :

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (ISC) กระทรวงการต่างประเทศ, 2565.

36 หน้า.

1. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. I. ชื่อเรื่อง.

327.2

ISBN 978-616-341-117-4

สารบัญ

กล่าวแนะนำหนังสือ

ดร. เตช บุนนาค

5

การอภิปราย

รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์

คุณสุทธิชัย หยุ่น

เอกอัครราชทูตพิตาล มาณวพัฒน์

คุณกวี จงกิจถาวร

7

ภาคผนวก

31

กล่าวแนะนำหนังสือ

ดร. เตช บุนนาค¹

ท่านอดีตนายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุน ท่านราชเลขาธิการอาสา สารสิน และเพื่อน ๆ ทุกคน เมื่อข้า
นี้ ท่านรัฐมนตรีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ไปมอบรางวัลผู้สูงอายุแห่งชาติประจำปี
2565 แต่ท่านอดีตปลัดกระทรวงการต่างประเทศและอดีตเลขาธิการสภาอากาศไทย ท่านแผน วรรณเมธี ที่จริงผม
อยากจะเรียนเชิญท่านมาในวันนี้ด้วยแต่เกรงใจท่าน ผมเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงท่านแผนเพราะในช่วงเริ่มต้นของ
ชีวิตการทำงานในกระทรวงการต่างประเทศ ท่านให้ผมย้ายจากกรมสารนิเทศไปเป็นเจ้าหน้าที่โต๊ะจีนที่กรมการ
เมืองซึ่งขณะนั้นท่านเป็นอธิบดี การทำงานใน 3 ปีนั้นจบลงที่กระทรวงฯ เรียกท่านนายกฯ อานันท์กลับจาก
วอชิงตัน เพราะไทยมีปัญหาเกี่ยวกับสหรัฐในกรณีเรือมายาเกชที่อยู่ดี ๆ ทหารอเมริกันเข้ามาในบ้านเมืองเราโดยไม่ขอ
อนุญาตจากท่านนายกรัฐมนตรี ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นคือท่านชาติชาย
ชุนหารวัฒน์จึงให้เอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตันในขณะนั้นกลับมาหารือขอราชการ เป็นวิธีการประหว่งทางการทูต
แบบหนึ่ง

เมื่อกลับมาถึง ท่านรัฐมนตรีมอบหมายให้ท่านทูตอานันท์เป็นผู้ดูแลการเจรจาขั้นสุดท้ายของแถลงการณ์
ร่วมระหว่างไทยกับจีนซึ่งจะมีขึ้นที่กรุงปักกิ่งในกลางเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1975 ขณะนั้นผมเป็นหัวหน้ากองเอเชีย
ตะวันออก กรมการเมือง ท่านอานันท์ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนให้ผมเดินทางไปด้วย จึงได้มีโอกาสสังเกตการ
เจรจาของท่านนายกฯ อานันท์ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผมมาก ท่านรัฐมนตรีชาติชายได้ตัดสินใจแล้วว่า จะให้ท่าน
อานันท์กลับมาเป็นปลัดกระทรวงหลังจากสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ท่านอานันท์ประสงค์ให้ผมไป
ประจำการที่สถานเอกอัครราชทูตแห่งใดแห่งหนึ่งในอาเซียน โดยท่านได้เลือกให้ผมคือกรุงกัวลาลัมเปอร์ แล้วท่าน
ก็กลับไปวอชิงตัน แต่ด้วยเหตุผลภายในกระทรวงการต่างประเทศ เขาให้ผมไปกรุงจาการ์ตาแทน ยังถือเป็น
ประเทศในอาเซียน เมื่อท่านอานันท์กลับมาจากวอชิงตัน ท่านได้ให้ผมเริ่มต้นทำงานเกี่ยวกับอาเซียนโดยเข้าร่วม
การประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสและการประชุมสุดยอดผู้นำครั้งแรกของอาเซียนเมื่อต้นปี ค.ศ. 1976 การที่ท่าน
อานันท์ส่งให้ผมไปทำงานที่จาการ์ตาและระบุให้ผมทำงานอาเซียนโดยเฉพาะถือเป็นจุดสำคัญที่สองของการทำงาน
ในชีวิตราชการที่ทำให้ผมมี “จิตวิญญาณของความเป็นอาเซียน” ไม่ได้เป็นนักการทูตของไทยเท่านั้น ยังเป็นนักการ
ทูตของอาเซียนด้วย นี่คือนั่นที่ผมเน้นอยู่เสมอว่า หัวใจของการทูตไทยนั้นเริ่มต้นอยู่กับประเทศเพื่อนบ้าน เริ่มต้นอยู่กับ
ประเทศในอาเซียน นี่คือนัยกลางของการทูตไทย

¹ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ท่านราชเลขาธิการอาสาซึ่งเคยเป็นทั้งปลัดกระทรวงและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศมีพระคุณต่อชีวิตราชการของผมเช่นกัน นับตั้งแต่วันแรกที่ผมเข้ากระทรวง ท่านกรุณาเลี้ยงอาหารกลางวันแก่ผม และท่านยังเลี้ยงดูผม ส่งเสริมสนับสนุนผมมาจนถึงทุกวันนี้ ท่านเป็นผู้ที่เสนอให้ผมเป็นเอกอัครราชทูตประจำกระทรวง เป็นรองปลัดกระทรวง และเป็นเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง พระคุณที่ท่านแผน วรณเมธีที่ดี ท่านอานันท์ ปันยารชุนที่ดี ท่านอาสา สารสินที่ดี มีต่อผมนั้น ผมซาบซึ้งมากและจะจดจำไว้ตลอดไปในชีวิต

สิ่งที่ผมพูดมานี้ปรากฏในหนังสือ Thai Diplomacy เล่มนี้ด้วย ผมต้องขอขอบคุณท่านทูตอนุสนธิ์ ชินวรรโณ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ ศูนย์แห่งนี้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1987 ท่านรัฐมนตรีสิทธิ เสาศิลาตั้งใจให้เป็น think tank ของกระทรวงการต่างประเทศ แต่หลังจากท่านรัฐมนตรีสิทธิพ้นจากตำแหน่งไปแล้ว ศูนย์นี้ก็แผ่วไป ผมดีใจมากที่กระทรวงเปิดศูนย์นี้ขึ้นมาอีกครั้งและตั้งท่านทูตอนุสนธิ์ให้เป็นผู้อำนวยการ ผู้อำนวยการท่านแรกของศูนย์นี้คือ ท่านแผน วรณเมธี ตั้งแต่ท่านทูตอนุสนธิ์เข้ามา ปรากฏผลงานมากมายซึ่งจะเป็น benchmark ของศูนย์แห่งนี้ต่อไป หวังว่ากระทรวงจะสนับสนุนศูนย์นี้ต่อไปด้วย

เรื่องสุดท้ายที่ผมขอเรียนคือ การสนทนาเกี่ยวกับการทูตไทยที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้เป็นความริเริ่มของท่านทูตอนุสนธิ์ทั้งสิ้น ท่านเป็นคนที่ตั้งคำถามต่าง ๆ ให้ผมตอบ ทำเป็นรายการขึ้นมาว่าท่านต้องการจะถามอะไร ผมบ้าง ท่านขอให้การสัมภาษณ์เป็นภาษาอังกฤษ ตอนแรกผมรู้สึกลำบากใจ คนไทยสองคนมาคุยกันเป็นภาษาอังกฤษค่อนข้างจะประหลาด ไม่เป็นธรรมชาติ แต่ท่านชี้แจงว่า ท่านอยากให้หนังสือเล่มนี้เป็นการเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับการทูตของไทยแก่วงการต่างประเทศ

ผมจึงอยากขอบคุณทุกท่าน ณ ที่นี้ อีกครั้ง ทั้งท่านนายกฯ อานันท์ ท่านราชเลขาธิการอาสา และท่านทูตอนุสนธิ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่จะมาสนทนาต่อจากนี้เป็นผู้ที่พวกเราคุ้นเคยกันดี คุณสุทธิชัยนี้รู้จักกันมา 50 กว่าปี เช่นเดียวกับคุณกวีที่ทำงานร่วมกันกับผมมาอย่างยาวนาน ท่านทูตพิศาลเริ่มต้นชีวิตราชการโดยที่ท่านเอกอัครราชทูตแผนที่กรุงลอนดอนส่งให้มาอยู่กับผมโดยเฉพาะที่กรมอาเซียน และอาจารย์ศุภมิตรซึ่งผมนับถือมากก็ทำงานทางวิชาการด้วยกันมาหลายเวที ท่านเป็นอาจารย์ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมอยากจะพูดเพียงเท่านี้ เพราะน่าจะฟังจาก panel มากกว่าจะฟังจากผม ขอขอบคุณครับ

การอภิปราย

รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์²

คุณสุทธิชัย หยุ่น³

เอกอัครราชทูตพิตาล มาฉวพัฒน์⁴

คุณกวี จงกิจถาวร⁵

ดำเนินรายการโดย

คุณแคทรียา ปทุมรส⁶

คุณแคทรียา ปทุมรส

ขอสวัสดิ์ทุกท่าน ดิฉัน แคทรียา ปทุมรส เป็นผู้อำนวยการกองกิจการเพื่อการพัฒนา กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการในวันนี้ งานวันนี้เป็นการเปิดตัวหนังสือ “Thai Diplomacy: in conversation with Tej Bunnag” ซึ่งเป็นบทสัมภาษณ์ท่านอดีตรัฐมนตรีเตช บุนนาค ที่ครอบคลุมประเด็นด้านการต่างประเทศที่หลากหลายมาก เรื่องแรก คุณลักษณะของการทูตไทยคือความยืดหยุ่น ในขณะเดียวกันต้องหาจุดสมดุลด้วย ท่านยังกล่าวถึงการทูตพหุภาคีของไทยทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค การกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยที่ควรมีความเชื่อมโยงกับนโยบายภายในประเทศและความคิดเห็นของประชาชนภายในประเทศ และท่านยังกล่าวถึงไทยกับมหาอำนาจและไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านถือเป็นหัวใจของการดำเนินการต่างประเทศของไทยดังที่ท่านได้กล่าวไปแล้ว รวมถึงการทูตในยุคดิจิทัลที่ข่าวสารเผยแพร่อย่างรวดเร็ว มีจำนวนผู้เล่นมากขึ้น ในขณะนี้ไทยเป็นประเทศรายได้ปานกลางระดับสูง เมื่อพิจารณาบทบาทของไทยในด้านการต่างประเทศควรมีการปรับเปลี่ยนซึ่งท่านเดชได้เปรียบเปรยไว้ว่าการต่างประเทศของไทยเหมือน “ชกมวยในรุ่นที่เล็กกว่าน้ำหนักจริง” ของเราหรือไม่

วิทยากรของเราในวันนี้มี 4 ท่าน ท่านแรก รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์ อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณกวี จงกิจถาวร นักสื่อสารมวลชนอาวุโส ท่านทูตพิตาล มาฉวพัฒน์ อดีตเอกอัครราชทูตหลายประเทศ และคุณสุทธิชัย หยุ่น สื่อมวลชนอาวุโส ในช่วงแรกขอเรียนถามแต่ละท่านว่า

² อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ สื่อมวลชนอาวุโส

⁴ อดีตเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน

⁵ สื่อมวลชนอาวุโส

⁶ ผู้อำนวยการกองกิจการเพื่อการพัฒนา กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ

ท่านมีความประทับใจ มีข้อสังเกต หรือมีประเด็นใดที่ท่านมองว่าเป็น highlight ของหนังสือเล่มนี้ ขอเรียนเชิญ อาจารย์ศุภมิตรค่ะ

รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์

กราบเรียนท่านประธานในที่ประชุม และสวัสดิ์ท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ผมขอเริ่มอย่างนี้ว่า หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่งานวิชาการ ไม่ใช่บันทึกความทรงจำ ไม่ใช่การเปิดประเด็นวิพากษ์ คุณเดชเองกล่าวว่าไม่ได้เป็นความพยายามในการวิเคราะห์ เช่นนั้นแล้วหนังสือเล่มนี้เป็นอะไรและให้อะไรแก่เรา ผมคิดว่า ความสำคัญของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การให้ perspective เกี่ยวกับการต่างประเทศไทย คำนี้ ภาษาทางจิตรกรรมแปลกันว่า “ทัศนมิติ” เมื่อใช้กับภาพวาดหมายถึงการพาเราไปสู่การเห็นมุมกว้าง ทางแคบ ลงลึก มองไกล ด้านหน้า เบื้องหลัง หรือระยะสั้น ระยะยาว ผมคิดว่าเราพบทั้งหมดนี้ในหนังสือเล่มนี้เช่นกัน

ส่วนที่ผมประทับใจแรกสุดคือวิธีสนทนาของคุณเดชกับท่านอนุสนธิ์ เวลาเราฟังนักการทูตตอบคำถามให้สัมภาษณ์ ผมคิดว่าน่าติดตามสังเกตเพื่อศึกษาเรียนรู้แนวทางอยู่มากกว่าเขามีวิธีอย่างไรเพราะการตอบคำถามแสดงความคิดเห็นเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในงานของนักการทูตเหมือนกัน กระบวนการต่างประเทศเป็นที่ชุมนุมของนักการทูตที่มีภูมิหลังหลายแบบต่างกัน ที่เป็นนักประวัติศาสตร์ก็มี ที่เป็นนักกฎหมายก็มาก วิธีการตอบคำถามของคุณเดชเป็นวิธีการตอบคำถามของนักประวัติศาสตร์ วิธีการตอบคำถามของนักประวัติศาสตร์เป็นแบบไหน น่าสนใจตรงไหน บทสัมภาษณ์คุณเดชมีอะไรให้ผมได้เรียนรู้อยู่มากจากหนังสือเล่มนี้

ประการแรกสุด ในการให้แง่คิดมุมมองต่อเรื่องที่ตอบ คุณเดชเลือกจัดเส้นเวลาเพื่อพาเหตุการณ์ออกมาให้เราพิจารณา สิ่งที่เกิดขึ้นในเส้นเวลานี้ เช่น เวลากล่าวถึงความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐอเมริกา ท่านจะพาเราย้อนกลับไปสมัยรัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 4 ไกลเรียงมาให้เห็นว่าอะไรเกิดขึ้น และสิ่งที่เกิดขึ้นมีความหมายในตอนนั้นและส่งผลในเวลาต่อมาอย่างไร นอกจากลำดับเหตุการณ์แล้ว ประการต่อมา เมื่อถามว่ามีความสัมพันธ์พิเศษหรือไม่ในความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐอเมริกา คุณเดชเสนอให้เราลองในเชิงเปรียบเทียบอีกด้วย ว่าเมื่อเทียบเรากับฟิลิปปินส์ เทียบเรากับเกาหลีใต้ เราอาจจะไม่เห็นความพิเศษเทียบเท่ากับสิ่งที่สหรัฐอเมริกาให้ทั้งสองประเทศในเวลาเดียวกัน คุณเดชยังใช้วิธีเปรียบเทียบก่อน - หลัง และจัด turning point ให้ว่ามีเรื่องอะไรที่เป็นจุดพลิกผัน เช่น เรื่องบทบาทของไทยสันนิบาตชาติมีกรณีญี่ปุ่นยึดครองแมนจูเรียเป็น turning point คือก่อนและหลังเหตุการณ์ดังกล่าว ประเทศไทยมีท่าทีต่อหลักการของสันนิบาตชาติที่เปลี่ยนแปลงไป นี่คือนิยามของนักประวัติศาสตร์คือการจัดมุมมองลงในเส้นเวลา

ประการที่สอง ประวัติศาสตร์มองได้หลายแง่มุม ขึ้นอยู่กับว่าจะเลือกเปิดประเด็นจากจุดไหน เมื่อคุณเดชเจอคำถามจากท่านอนุสนธิ์ ซึ่งรู้สึกลำบากใจที่จะตอบ หรืออยากหาทางตอบใหม่ให้ใกล้เคียงกับที่คุณเดชต้องการเสนอมากขึ้น คุณเดชจะขอปรับคำถามใหม่ โดยใช้วิธีว่า ไม่มองอย่างนี้หรอก จะขอมองอีกแบบหนึ่ง และจะตอบอย่างนี้ได้ ในการปรับแง่มุมในการมองปัญหา คุณเดชและนักการทูตแบบคุณเดชต้องมีศิลปะในการเลือกใช้คำ

และหาถ้อยคำใหม่ให้ตรงกับความต้องการเมื่อเห็นว่าคำที่ผู้ถามจัดมาไม่ตรงหรือเป็นคำที่ไม่อยากใช้ เช่น ขอไม่ใช่คำว่า ล้มเหลวหรือไม่ประสบความสำเร็จ แต่ขอมองอีกแบบว่าตอนนั้น เป็นการพบสถานการณ์ที่มีข้อจำกัด และภายใต้ข้อจำกัดนั้นไม่มีทางเลือกที่ดีมากนักที่ประเทศไทยจะเลือกได้ นี่เป็นวิธีเปลี่ยนจากความล้มเหลวมาเป็นมุมมองอีกลักษณะหนึ่ง และการปรับหรือขยับมุมมองแบบนี้เป็นเสน่ห์ในงานนี้ที่ผมเรียนรู้จากวิธีการตอบคำถามของนักประวัติศาสตร์

ประการที่สาม ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องเล่าและนักประวัติศาสตร์มีเส้นเรื่องในการเล่าของแต่ละคน วิธีการจัดเส้นเรื่องในการถ่ายทอดความเป็นมาของเรื่องต่าง ๆ ออกมา ทำให้เราเห็นความหมายแบบหนึ่ง คุณเดชมีวิธีจัดเรื่องเล่าที่เปิดทางให้คนอ่านพิจารณาได้ว่า ข้อสรุปของคุณเดชนั้นใช่หรือไม่ หรือเห็นด้วยหรือไม่ที่จะสรุปแบบนี้ คนอ่านอาจสรุปอีกแบบหนึ่งได้ เป็นอิสระ ต่างจากวิธีของนักกฎหมายที่ท่านจะตั้งโดยหลักการ ตั้งโดยกฎหมาย เหตุการณ์สอดคล้องกับกฎหมายหรือหลักการข้อไหน ท่านจะวินิจฉัยเช่นนั้น คำตอบจะค่อนข้างตายตัว แต่วิธีการเสนอ มุมมองของคุณเดชจะประกอบด้วยการให้เงื่อนไขและองค์ประกอบของเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ปรากฏหรือจรรมาเจอกัน มาชุมนุมกันอยู่บนจุดตัดของเส้นเวลา แล้วจึงเสนอการวินิจฉัยความหมายออกมา และด้วยวิธีการเล่าเรื่องแบบนี้ คุณเดชสามารถเสนอวิธีปรับการตีความตามความเข้าใจที่มีอยู่ก่อน โดยผ่านคำที่เลือกมาใช้สำหรับจัดความหมาย ได้ด้วย เช่น ถ้าบอกว่าการทูตไทยเป็น “bamboo” หรือ “bending with the wind” คุณเดชเสนอว่าอาจจะเป็น “muddling through” ได้หรือไม่ เมื่อเปลี่ยนคำ เปลี่ยนภาษาภาพพจน์ที่อยู่ในคำ ความเข้าใจที่ได้ออกมา ย่อมไม่เหมือนกัน หรือถ้าในการจัดคำหรือเลือกคำทำให้อาจเผชิญกับข้อถกเถียงบางอย่าง เช่น ถามว่าโนราเป็นของใคร ของไทยหรือมาเลเซีย คุณเดชจะใช้วิธียกขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง เพื่อจะได้ไม่ต้องตอบให้ข้องขัดใจกันว่าเป็นของเธอ หรือเป็นของฉัน แต่คุณเดชบอกว่า เป็นของภูมิภาคนี้ด้วยกันทั้งหมด นี่เป็นวิธีเลี้ยงที่สวยงามเช่นกัน ผมคิดว่าผมได้ตัวอย่างวิธีการจัดคำตอบในการสอบสัมภาษณ์ให้แก่นิสิตที่เตรียมตัวสอบกระทรวงการต่างประเทศโดยสังเกตจากวิธีตอบคำถามของคุณเดช

ในด้านงานการทูต เนื้อหาในหนังสือมีส่วนให้เราเรียนรู้ได้มากในเรื่องพื้นฐาน แต่พอบอกเป็นเรื่องพื้นฐาน บางคนคิดว่าเป็นเรื่องง่าย ๆ เหมือนกับเรียน Introduction to International Relations ก่อนที่จะไปเรียนอะไรยาก ๆ ต่อ แต่ในภาคปฏิบัติ บางทีเรื่องง่าย ๆ ที่เป็นพื้นฐาน บางครั้งก็ตอบได้ยากมาก เช่น ทูตทำหน้าที่เป็น ผู้แทน นี่เป็นบทบาทหน้าที่พื้นฐาน ใครๆ ก็รู้ แต่คำถามคือทูตเป็นผู้แทนของใครแน่ คุณเดชเผชิญคำถามนี้ที่ประเทศจีน เมื่อผู้นำไทยฝ่ายทหารและฝ่ายรัฐบาลพูดไม่ตรงกันเกี่ยวกับท่าทีของประเทศไทยต่อปัญหาเวียดนามใน กัมพูชา และคุณเดชกำลังเสนอนโยบายตามแนวทางกระทรวงการต่างประเทศอยู่ คุณเดชจึงถูกฝ่ายจีนเรียกพบ และถามว่าเป็นตัวแทนของอะไร คุณเดชต้องคิดแบบฉับพลันในขณะนั้นว่าจะตอบคำถามพื้นฐานที่สุดนี้อย่างไรให้ เหมาะ เรื่องพื้นฐานประการต่อมาที่บางครั้งก็กลายเป็นเรื่องยากขึ้นมา คือเรื่องการตัดสินใจดำเนินการในเรื่อง สำคัญ ซึ่งโดยทั่วไปทิศทางนโยบายจะมาจากส่วนกลาง แต่บางครั้งส่วนกลางส่งทิศทางมาไม่ชัด แต่คนที่อยู่ตรงนั้น จะต้องดำเนินการ ต้องตัดสินใจ คุณเดชยกตัวอย่างแมนจูว่า เมื่อส่วนกลางไม่ได้ถึงกับให้อาณัติสัญญาณา

ชัดเจนกว่าจะให้ดำเนินแบบไหนในสันนิบาตชาติ เป็นปัญหาแก่ผู้ที่เป็นทูตว่าจะพูดจะแสดงท่าทีมากน้อยหนักเบาให้พอเหมาะอย่างไร เมื่อจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบที่จะต้องดำเนินการตรงนั้น แล้วเมื่อทำไปแล้วจะส่งปัญหาย้อนกลับคืนมาอย่างไร คำสั่ง นโยบาย หรือแนวทางดำเนินการ แม้จะมีมาจากส่วนกลาง แต่การปฏิบัติ เช่น การให้เหตุผลประกอบการแสดงท่าทีหรือการลงมติในสันนิบาตชาติหรือสหประชาชาติ คนเป็นทูตยังต้องใช้ดุลพินิจว่าควรทำอะไร พูดอะไร พูดแค่ไหน ตัดสินใจทำอะไรในลำดับสำคัญก่อนหลังอย่างไร เหล่านี้เป็นเรื่องพื้นฐานที่เป็นเรื่องยาก แต่น่าศึกษา

ประเด็นต่อมา คุณเดชเสนอนักการทูตไม่อาจผิดพลาดเรื่อง fact แต่เหนือ fact ขึ้นไปมี reality ซึ่งมีทั้งอารมณ์ ความรู้สึก การตีความผสมกันไปหมด การจัดการจะต้องทำ 3 ระดับ หนึ่ง จะต้องจัดการผลประโยชน์ของรัฐ สอง จะต้องรักษาหลักการระหว่างประเทศ สาม จะจัดความเข้าใจให้แก่สาธารณะที่พร้อมจะค้านหรือแย้งอย่างไร นักการทูตของกระทรวงการต่างประเทศจะต้องพร้อมรับมือ fact และ reality เหล่านี้ ในกรณีรัสเซีย-ยูเครนปัจจุบัน ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและเรียกร้องการตอบสนองแบบทันที เราจะจัดการ reality แบบนี้ได้อย่างไร

อีกเรื่องที่เบาลงมาเป็นเรื่องที่ถ้าไม่พลาดจะไม่มีขอบคุณอะไร แต่ถ้าพลาดขึ้นมาจะเป็นเรื่องใหญ่นั่นคือเรื่องพิธี เช่นเรื่องการจัดขบวนรถให้แขกเมืองออกไปโดยลำดับ ในเรื่องใหญ่น้อยจะบอกว่างานอะไรสำคัญกว่างานอะไร ไม่ว่าจะเป็นงานเจรจาบนโต๊ะหรืองานรับแขกนั้นตอบได้ยาก แต่นี่เป็นงานพื้นฐานของนักการทูตที่ผมเรียนรู้จากหนังสือเล่มนี้ มีรายละเอียดหลายระดับที่ต้องรวบรวมมาอยู่ในข้อคิดคำนึงเวลาทำงาน ในแง่หนึ่ง ความรู้แบบจบ Ph.D. มาจากไหนจึงอาจจะไม่ใช่อะไรที่จำเป็นและส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานได้

สุดท้ายคือ คุณเดชบอกว่าคุณเดชเป็นอาเซียนและมีข้อเสนอแนะว่า คนที่ทำงานการต่างประเทศควรผ่านประสบการณ์ทำงานกับเพื่อนบ้านหรืออาเซียนจะเรียนรู้อะไรหลายอย่างเพิ่มขึ้น ผมคิดว่าพระเอกในหนังสือเล่มนี้คือความสำเร็จบางอย่างของอาเซียนที่ฝากไว้ในบทต่าง ๆ ถ้านำสิ่งเหล่านี้มาร้อยเรียงจะเห็นสูตรสำเร็จบางอย่างซึ่งในความเข้าใจของผมคือ การจัด alignment นั่นคือการจัดเงื่อนไขหลาย ๆ อย่างให้ลงตัว เช่นเวียดนามบุกกัมพูชาส่งผลกระทบต่อน้อยอย่างไร ไทยมีผลประโยชน์อยู่ตรงไหน หลักการคืออะไร กระบวนการจะเป็นอย่างไร จะสร้างแนวร่วมขึ้นมาในกระบวนการนี้ได้อย่างไร จะจัดประเทศอย่างสิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซียอยู่ร่วมกับเราในเวทีต่าง ๆ ได้อย่างไร เรื่องอาเซียนกับปัญหากัมพูชาลงตัวมากจนกระทั่งมีการปรับตัวและปัญหาคลี่คลายจนเวียดนามไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นความพ่ายแพ้และยังกลับคืนมาเป็นสมาชิกอาเซียนได้อีก การถอดบทเรียนนี้อย่างจริงจังและอ่านระหว่างบรรทัดที่คุณเดชเสนอไว้จะทำให้เราเรียนรู้วิธีจัด alignment ออกมา ซึ่งไม่สำเร็จในครั้งเดียวต้องเดินไปตามเส้นเวลาที่เดินไปตามระยะ แต่ละระยะมีโจทย์ต้องแก้ไขที่ทำให้ลงตัวให้ได้ ความริเริ่มใด ๆ ที่ไทยทำไว้จะไม่มีประโยชน์ถ้าไม่มีการตามจัดการต่อจากนั้น และการตามจัดการนี้คือสิ่งที่ควรหาทางทำให้เกิด alignment ในส่วนต่าง ๆ ให้ได้และผลักดันให้คืบหน้าต่อไปเรื่อย ๆ

คุณเดชกล่าวถึง centrality ทั้งของอาเซียนและของไทย centrality นี้อยู่ที่ไหน ในแง่หนึ่งอยู่ที่ความสามารถที่ไทยจะมีข้อริเริ่มหรือ initiatives แนนอน มีทั้งอาเซียนเองและ ARF หรือ ACMECS แต่ส่วนที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ ความสามารถในการจัดการดำเนินการให้เกิดผลและความต่อเนื่องในทางปฏิบัติ นั่นคือการรู้จักปรับองค์ประกอบต่าง ๆ ให้เกิดผลสำเร็จบางอย่างขึ้นมาในเส้นเวลา นี่คือการที่การทูตไทยเคยทำสำเร็จมาแล้วและเป็นแกนกลางในการจัดการสิ่งเหล่านี้มา

ที่กล่าวมาโดยสังเขปคือจุดเด่นสำคัญของหนังสือเล่มนี้

ความจริงยังมีประเด็นส่วนที่เป็นข้อท้าทายของการต่างประเทศไทยที่คุณเดชเสนอไว้อย่างน่าติดตาม แต่ผมใช้เวลามาพอสมควร น่าจะได้ฟังจากผู้ร่วมเสวนาท่านอื่น ๆ บ้าง จึงขออนุญาตเก็บข้อท้าทายไว้พูดในรอบหลัง ถ้ามีเวลา ขอจบบรรยากาศไว้เพียงเท่านี้ ขอบขอบคุณครับ

คุณแคทรียา ปทุมรส

ขอขอบพระคุณอาจารย์ศุภมิตร อาจารย์ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้ซึ่งดิฉันเห็นด้วย ในส่วนของอาเซียน ท่านเดชเองบอกว่าท่านเป็น ASEANista อาจารย์ยังกล่าวถึงการร้อยเรียงเรื่องราวต่าง ๆ โดยใช้ประวัติศาสตร์ซึ่งท่านเดชเองมีข้อสังเกตเช่นเดียวกันว่า บางครั้งเรามองการต่างประเทศย้อนกลับไปที่อาจมองไม่เหมือนกับการตัดสินใจในเวลานั้น เราอาจคิดว่านี่เป็นโอกาสที่เสียไปหรือไม่ นี่เป็นข้อสังเกตที่น่าสนใจในการใช้ประวัติศาสตร์ ลำดับต่อไปขอเรียนเชิญคุณสุทธิชัยค่ะ

คุณสุทธิชัย หยุ่น

เมื่อผมได้รับหนังสือเล่มนี้มานึกว่าอ่านก่อนนอนจะได้หลับง่าย ๆ เพราะหนังสือเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศเราพอจะรู้ว่าค่อนข้างเป็นวิชาการ เล่าเป็นขั้นเป็นตอน มีภาษาทางการ ซึ่งเราในฐานะนักข่าวจะทิ้งไป แล้วขีดเส้นใต้ประโยคที่จะพาดหัวได้ อะไรที่ร้ายมายาว ๆ เราจะข้ามไปแล้วอ่านสรุปด้านหลัง ผมนึกว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นแบบนั้นที่เปิดอ่านหน้าสองหน้าแล้วหลับง่าย ๆ ที่ไหนได้ผมไม่ได้นอนเลย นอนอ่านไปยิ้มไป แล้วนึกถึงหน้าคุณเดช บุนนาค คุณเดชเป็นนักการทูตที่สามารถอธิบายทุกเรื่องได้ด้วยตัวเองไม่เห็นด้วยได้ เมื่ออ่านระหว่างบรรทัดจะทราบว่า คุณเดชไม่เห็นด้วยกับตรงนี้แต่จะอธิบายให้ฟังว่าคนที่ทำเขาคิดอย่างนี้ แล้วแต่คนฟังคนอ่านจะไปตัดสินใจเอง อ่านแล้วสนุกมาก ท่านทูตอนุสนธิ์ถามดีจริง ๆ ดีกว่านักข่าวอีกเพราะท่านอยู่ในวงการนี้ หลายคำถามคุณเดชจะงักเหมือนกัน ไม่รู้เตรียมคำถามมาก่อนหรือไม่ เพราะปกติเวลาผมสัมภาษณ์ผมจะบอกคนที่ให้สัมภาษณ์ว่าไม่ส่งคำถามล่วงหน้าจะได้สนุก ยกเว้นท่านนายกฯ อันนั้นที่บอกว่าถามมาเลย ถามอะไรก็ได้แต่ผมจะตอบแบบที่ผมอยากตอบ นี่เป็นวิธีการของท่านอานันท์ที่ชนะศึกสงครามมามาก แต่นักการทูตนั้นหลบเลี่ยงไม่ได้ คุณเดชเองพยายามตอบคำถามที่ตรงประเด็น คุณเดชจะมีวิธีการแบบที่อาจารย์ศุภมิตรบอกคือตอบแบบนี้มาก นี่เป็นคำถามที่ดีมากแต่ลองตอบอีกแบบหนึ่งได้หรือไม่

หนังสือเล่มนี้รวบรวมคำถามอันไหวที่เรายากรู้ และได้คำตอบเช่นกันแต่คำตอบนั้นไม่จำเป็นต้องตรงกับคำถาม คำตอบหลายอย่างคุณเดชเปิดประเด็นใหม่ขึ้นมา เริ่มต้นคำถามใน chapter แรกว่า การทูตไทยที่บอกว่า “ลู่ตามลม” นี่เป็นอย่างไร ที่จริงหัวข้อนี้หัวข้อเดียวเขียนหนังสือได้เล่มหนึ่งซึ่งผมว่าคุณเดชตอบได้ทั้งเล่ม และสนุกตรงที่คุณเดชพยายามบอกว่า bending with the wind นี่มีทั้งด้านบวกและด้านลบ ถ้าเรามองด้านบวกคืออะไร และท่านเดชเรียงลำดับให้เราเห็นว่าข้อดีของการลู่ตามลมคืออะไร ข้อเสียที่คนอื่นวิจารณ์เรามองอย่างไร แล้วยกตัวอย่างลี กวน ยู แม้กระทั่งลี กวน ยูยังเห็นว่านโยบายนี้ของไทยสุดยอด แล้วเขาคิดต่อ ลี กวน ยู บอกว่า “No. They are not bending with the wind. They bend before the wind.” ทำไมลี กวน ยูรู้ว่าบ่อยครั้งไทยไม่ได้ลู่ตามลมและดูทิศทางลม แล้วพอเห็นเมฆหมอกสีดำครึ้มมา ไทยจะพลิกตัวตามสถานการณ์ได้ แต่คนที่วิจารณ์นโยบายนี้ของไทยจะมองว่า เป็น “Siamese Talk” เสียดยคุณเดชไม่ได้พูดคำนี้ คุณเดชสรุปโดยบอกผู้สัมภาษณ์ว่า เราใช้คำว่า “pragmatism” แล้วกัน คุณเดชชวนให้เห็นมุมมองซ้าย-ขวาแล้วสรุปให้ฟังว่านโยบายของไทยถ้าคิดให้ตรงกับความเป็นจริงคือ pragmatic มากกว่า ผมคิดว่านี่คือบทเรียนที่ล้ำค่ามากสำหรับทุกคน ไม่จำเป็นว่าต้องเป็นนักการทูต นักธุรกิจ นักวิชาการ นักการทหารควรอ่านหนังสือเล่มนี้เพื่อเข้าใจวิธีการคิดที่คุณเดชชวนให้เห็นเบื้องหลังเบื้องหน้าและที่มาที่ไป ทุกเรื่องอธิบายได้ ส่วนจะเห็นด้วยหรือไม่เป็นอีกเรื่อง

หนังสือเล่มนี้มีหลาย ๆ เรื่องที่ผมไม่รู้ เริ่มต้นประวัติศาสตร์การทูตไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แต่หลังจากนั้นเช่นไทยมีบทบาทในสันนิบาตชาติอย่างไรน้อยคนจะรู้ นักการทูตรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจที่มาที่ไปเท่าที่ควร สนใจเรื่องปัจจุบันแบบสั้น ๆ ที่กระทบตัวเองมากกว่า หนังสือเล่มนี้สั้น กระชับ ตรงประเด็น และคนถามย้อนกลับไปถามประเด็นที่ไม่ชัดได้นั้นให้ความรู้และให้ภาพของการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีมาก จะช่วยให้การนำเสนอเรื่องยาก ๆ ของประเทศไทยง่ายขึ้น แทนที่จะเป็นบทความ การบรรยาย หรือหนังสือที่เรียงลำดับขั้นตอน ถ้าเป็นบทสนทนาจะเข้าถึงคนได้มากกว่า ผมคิดว่าหนังสือเล่มนี้ควรแปลเป็นภาษาไทย แต่ได้รับคำอธิบายว่า จะสลับซับซ้อน ภาษาที่ใช้จะไม่ตรงกับที่ต้องการสื่อ ผมชอบที่คุณเดชเล่าถึงที่มาของคำว่า resilience ซึ่งยุคที่ผมกับคุณกวีทำข่าวไม่รู้ว่าจะแปลว่าอะไร อาจารย์ศุภมิตรเล่าว่า ในวงเล็ก ๆ ของผู้ใหญ่คุยกันว่าจะแปลอย่างไร มีคำว่า “พลังเต็งตึง” ผมคิดถึงลูกชิ้นเต็งที่เคี้ยวแล้วเต็งได้ ซึ่งเป็นความหมายที่ถูกต้อง แต่กระทรวงการต่างประเทศคงไม่รับคำนี้ มาจบที่คำว่า “พลาสมาภาพ” ซึ่งผมว่าไม่มีใครเข้าใจ

หากเล่มนี้มีแปลเป็นภาษาไทยให้นิสิตนักศึกษาและทุกวงการอ่านจะได้ประโยชน์มาก และจะได้พลังของการทูตไทยที่ทำถูกต้องโดยมีอาชีพ มีการวิเคราะห์ และคิดให้ลึกไปกว่าสถานการณ์ที่อยู่ตรงหน้า คนไทยจะรู้สึกว่ามี soft power มหาศาลในการทูตที่สามารถขยายผลต่อ ยอดและทำเป็นนโยบายระดับชาติจริง ๆ การทูตไทยกับ soft power ต้องไปด้วยกัน ต้องมีการประสานงานข้ามหน่วยงาน ซึ่งคุณเดชอธิบายไว้ในหนังสือว่า เวลาวางแผนเรื่องนโยบายต่างประเทศจะต้องทำงานกับทุกหน่วยงาน ในขณะนั้นมีสภาความมั่นคงแห่งชาติทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน ต้องหาวิธีการที่จะดึงทุกฝ่ายมาหาข้อสรุปและกำหนดแนวทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศให้ได้มากที่สุด หลังจากถกเถียงกันทุกมุมมองแล้วจะเห็นว่า ทุกวันนี้อาจไม่มีกระบวนการนั้น แม้วัฒนธรรมในยุคสมัยนั้นจะไม่ได้

สมบูรณ์แบบ แต่ที่คุณเดโชธิบายทำให้เห็นว่าอย่างน้อยที่สุดเราได้เรียนรู้อะไรบ้าง เช่นนโยบายสำคัญ ๆ ต่อเพื่อนบ้านที่เล้าไว้ค่อนข้างละเอียด ทุกครั้งที่มีวิกฤต ปัญหาจากไหน วิธีแก้คืออะไร หากวิธีนี้ผิดทางที่ถูกต้องเป็นอย่างไร ไทยพลาดตรงไหน สามารถทำอะไรได้บ้าง หรือนโยบายของไทยต่อจีนที่ทานอานันท์ได้ไปบุกเบิกและคุณเดโชมีบทบาทตั้งแต่ระดับปฏิบัติการจนกระทั่งเป็นผู้ร่างแถลงการณ์เอง เรื่องเหล่านี้ควรเผยแพร่ให้กว้างขวาง นอกจากคำว่า resilience แล้ว คำว่า muddle through นี้ผมยังนึกไม่ออกว่าควรแปลว่าอะไร อาจจะแปลว่า “มั่ว ๆ ไป” หรือ “ถู ๆ ไล ๆ” ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศคงไม่ยอมรับ ยิ่งพอในระดับคณะรัฐมนตรียิ่งแล้วใหญ่ แต่การที่ไทยรอดมาได้ นั่นคือความวิเคราะห์กันอย่างจริงจังว่ามีปัจจัยอะไรบ้าง

ในหนังสือเล่มนี้ คุณเดโชไม่ได้วางตัวเป็นนักการทูต ผู้สันตติภรณ์หรือผู้เก่งกาจสามารถที่ล่วงรู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น บางครั้งชีวิตนักการทูตน่าเบื่อ ไปนั่งประชุมที่ GATT ต้องมาหาข้อมูลประกอบการประชุมหรือการเจรจาว่าเบตเตอร์ขนาด A กับ AA นี่ต่างกันอย่างไร โชคดีที่มีเพื่อนนักการทูตประเทศอื่น ๆ มาชวนคุยว่าอย่าไปจริงจังมาก วิธีหนึ่งที่จะหนีอากาศแย่ ๆ ของเจนีวาได้ก็นำตารางประชุมมาวางเลยแล้วค่อย ๆ กวาดตารางที่ไม่จำเป็นทิ้งไป มอบหมายเบอร์สองหรือเลขานุการอื่น ๆ มาประชุมแทน โดยเฉพาะที่คุณอยากเข้า นี่คือความเป็นมนุษย์ของนักการทูต เล่าแล้วเราเห็นภาพว่าความเป็นนักการทูตนั้นมีหลายมิติ แต่ที่สำคัญที่สุดคือทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ประเทศชาติจะต้องเข้าใจอะไรบ้าง ต้องแสดงบทบาทอย่างไรบ้าง ประสบการณ์ของคุณเดโชเกี่ยวกับการรณรงค์หาเสียงให้ประเทศไทยเป็นสมาชิกไม่ถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติสนุกมาก จบประมาณมีน้อยจึงต้องใช้ความสามารถของนักการทูตคนนั้นเองที่จะทำให้การใช้จ่ายงบประมาณนี้เกิดประโยชน์สูงสุด นี่คือวิธีสอนให้ผู้อ่านเห็นการใช้ judgment เพื่อตัดสินใจและแก้ปัญหาเฉพาะหน้าว่าการมองผลประโยชน์แห่งชาติมองจากมุมไหนได้บ้าง

ผมไม่โทษคุณเดโชว่าผมนอนดึกหลายคืนเพราะอ่านหนังสือเล่มนี้ซึ่งสนุกมาก ผมได้ข้อสรุปจากหนังสือคุณเดโชสองเรื่อง หนึ่งคือประเทศไทยต้องมีแนวความคิดแบบสากลหรือเป็น internationalist มากขึ้น มองอะไรในระดับโลกมากขึ้น สองคือต้องชกน้ำหนักของรุ่นตัวเอง อย่าชกต่ำกว่ารุ่นของตัวเอง ซึ่งผมคิดว่าเป็นสองนโยบายที่ต้องเป็นวาระแห่งชาติจริง ๆ ทำอย่างไรให้ไทยชกในรุ่นของตัวเอง ไม่ใช่ชกระดับต่ำกว่าเพราะเงินอายุหรือมีปมด้อย ไม่ใช่แค่เป็น upper middle-income country แต่ต้องเป็น upper middle power country ด้วย

คุณแคทรียา ปทุมรส

คุณสุทธิชัยได้สรุปประเด็นสำคัญของหนังสือเล่มนี้อย่างชัดเจนนั่นคือการทูตไทยควรมีมุมมองที่เป็นสากล และชกในรุ่นที่เป็นน้ำหนักของเราจริง ๆ มากขึ้น และความสนุกของการเล่าแต่ละเรื่องซึ่งทานเดโชวิเคราะห์แต่ละประเด็นมาอย่างละเอียดตั้งแต่ flexibility ความสมดุลมาจนถึง muddle through ขอเรียนคุณสุทธิชัยว่ากระทรวงฯ เองยังหาหรือกันอยู่ว่าจะแปลคำว่า resilience ว่าอย่างไร มีการเสนอมาทั้งคำว่า “ความต้านทาน” และ “ภูมิคุ้มกัน” ลำดับต่อไปขอเรียนเชิญทานทูตพิศาลค่ะ

เอกอัครราชทูตพิตล มาณวพัฒน์

ผมพบท่านเตชเป็นครั้งแรกในชีวิตเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2524 ผมเดินไปที่สำนักงานเลขาธิการอาเซียนซึ่งเป็นชื่อก่อนเปลี่ยนเป็นกรมอาเซียน พร้อมกับหนังสือมอบตัวจากเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน ก่อนหน้านี้นี้ที่ท่านดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ท่านวางแผนให้มีการส่งนักเรียนทุนไปศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ ระดับปริญญาตรีที่ท่านคิดว่าเป็นความจำเป็นที่ประเทศอังกฤษ โดยเฉพาะวิชาเศรษฐศาสตร์ ผมเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับผลประโยชน์ ระหว่างศึกษาอยู่ที่ลอนดอน ท่านวางแผนให้นักเรียนทุนกระทรวงการต่างประเทศไปฝึกงานที่คณะผู้แทนไทยประจำสหภาพยุโรป ก่อนผมจะกลับมารายงานตัวที่กระทรวงการต่างประเทศ ท่านส่งผมไปฝึกงานเพิ่มเติมที่ GATT (ซึ่งต่อมาเป็น WTO) และ UNCTAD ที่เจนีวากับท่านทูตประจำ คณะเกษม เป็นเวลาสามเดือนเต็มจนผมรู้จักงานของสองสถาบันนี้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ตลอด 36 ปี ที่ผมรับราชการไม่เคยมีโอกาสนักกลับไปเจนีวาอีก แต่ประโยชน์ที่ได้รับมีอย่างมากมายในงานราชการสำคัญที่ผมได้รับมอบหมายหลังจากนั้น

ผมคิดว่า ท่านทูตแผนคิดอย่างดีแล้วถึงได้มีหนังสือมอบตัวให้ผมอยู่กับท่านรองเลขาธิการอาเซียน เตช บุณนาค ท่านเป็นครูที่ฝึกงานใหม่ให้ผมทั้งหมดจนถึงวันที่ผมเกษียณ ที่เรียนเศรษฐศาสตร์จากลอนดอนมาเกือบจะบอกว่าใช้ไม่ได้เลยโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ในการร่าง speech ครั้งแรกของผม มีคำว่าอาเซียนคำเดียวที่ยังเหลืออยู่ในร่าง ถ้าเปรียบการว่ายน้ำคือผมกระโดดลงไปแล้วจมน้ำโดยที่ยังไม่ทันว่าย ภาษาอังกฤษของผมใช้ไม่ได้เลย ผมได้เรียนภาษาอังกฤษใหม่จากท่านเตชนอกเหนือจากงานราชการเป็นเวลา 3 ปีเต็มภายใต้การดูแลของท่านเหมือนเป็นครูใหญ่ มีครูประจำชั้นชื่อชิต ภิรมย์ ซึ่งผมซาบซึ้งจนถึงตอนนี้เพราะท่านสอนงานทุกวัน ท่านทูตฐาภกรที่อยู่ด้วยกันตอนนั้นที่กองพาณิชย์และอุตสาหกรรม ภาษาอังกฤษที่ท่านเตชสอนผมมาอยู่ในเล่มนี้หมด หากข้าราชการกระทรวงฯ สามารถเขียนได้สักครึ่งหนึ่งตามที่ปรากฏในเล่มนี้ ผมคิดว่า กระทรวงฯ เราจะมีมาตรฐานสูงขึ้น

บันทึกฉบับแรกที่ท่านเตชให้ผมทำคือ รายงานความร่วมมือเศรษฐกิจอาเซียนของ ดร. ณรงค์ชัย อัครเศรณี ผมสรุปรายงานเสร็จ ท่านแค่เติมขอประธานเสนอและปรับให้เป็นบันทึก แล้วท่านก็ทวงเสนอท่านเลขาธิการวุฒิชูม นี่เป็นวิธีการทำงานที่ผมเรียนรู้จากท่าน เมื่อมีเจ้าหน้าที่สถานทูตมาพบท่าน สิ่งแรกที่ท่านบอกคือ “คุณเข้านั่งฟังเฉย ๆ คุณไม่ต้องจด แต่ถ้าจำไม่ได้เพราะเป็นตัวเลข คุณจดได้” ผมยังใช้แบ่งปันกับเพื่อนข้าราชการจนถึงปัจจุบัน ถ้าเกิดเราคุยกับแขกที่ไม่ใช่ระดับสำคัญยิ่ง แล้วเราหยิบปากกาออกมาตั้งท่าจดตั้งแต่ประโยคตกท้าย คงจะทำให้แขกไม่รู้สึกละอายใจนัก เวลาจดบันทึกการประชุมท่านจะหันมามองด้วยสายตาที่ผมคิดว่าเหมือนครูใหญ่มองนักเรียนที่ทำไม่เป็น ทำให้ผมรู้ว่าเรื่องนี้ควรจะจดแล้วทำไมไม่จดหรือเรื่องที่ไม่ควรจะบันทึกในรายงาน เรากลับตั้งหน้าตั้งตาจดอย่างเต็มที่

สายตาท่านแหลมคมมาก อะไรที่ผ่านตาท่านลงนามแล้ว ร่างนั้นจะไม่มีคำผิดเด็ดขาด ผมชอบสะสมคำผิดที่พบใน Financial Times หรือ New York Times ซึ่งปีหนึ่งอาจจะเจอ 2-3 ที่ จะเก็บรวมไว้ในแฟ้ม หนังสือเล่มนี้ถ้าใครพบคำผิดมารับรางวัลได้จากผมคำละหนึ่งพันบาท!

ท่านนายกฯ อานันท์พูดเสมอว่าข้าราชการกระทรวงฯ ไม่จำเป็นต้องเรียนสูงถึงระดับปริญญาเอก สำหรับผมถ้าย้อนเวลาให้เลือกใหม่ผมก็จะไม่เรียนต่อปริญญาเอกอย่างแน่นอนเพราะเป็น 5 ปีแรกที่มีคุณค่าที่สุดในชีวิต ผมมีผู้อำนวยการช็อกชิต ภิรมย์ สุรพงษ์ ชัยนาม ผมมีคุณสุวิทย์ สิมะสกุลในระดับพี่เลี้ยง ผมมีท่านเดช บุนนาค ท่าน ม.ร.ว. เทพ เทวกุล ผมมีท่านอาสา สารสินในฐานะปลัดกระทรวง 5 ปีแรกของผมจึงโชคดีมหาศาลที่ได้คนระดับชั้นนี้เป็นครูฝึกสอน

วันนี้ผมจะพูด 5 ประเด็นตามหนังสือและ 1 ประเด็นแถมท้ายซึ่งท่านเดชกล่าวไว้ 3 จุดเกี่ยวกับคุณทักษิณ ชินวัตร

ประเด็นแรก **ประวัติศาสตร์** จากหนังสือเล่มนี้ ชัดเจนว่าข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศถ้าได้เรียนประวัติศาสตร์ ถ้ามีพื้นฐานประวัติศาสตร์ทั้งไทย ทั้งประวัติศาสตร์ของเพื่อนบ้าน ประวัติศาสตร์โลก จะเป็นต่อได้เปรียบในเรื่องการสนทนา การเขียน speech การเขียน talking points และที่สำคัญที่สุดคือความสามารถในการทำความเข้าใจบริบทและเชื่อมโยงว่าเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นี้เกิดขึ้นได้อย่างไรและทำไมไทยจึงต้องตัดสินใจเช่นนั้น ท่านเขียนไว้อย่างชัดเจนตอนที่เราเป็นสมาชิก League of Nations ว่าเป็นชาติเอเชียชาติเดียวที่อยู่ตั้งแต่ต้นจนจบ ญีปุ่นกับจีนอยู่แต่ไม่ได้ต้นจนจบ เรามีการงดประณามญีปุ่นใน ค.ศ. 1933 และ 1937 ลงมติขับโซเวียต 1937 สนับสนุน sanction อิตาลี 1939 เพราะฉะนั้นถ้าคุยถึงเรื่องยูเครนในบริบทที่ไทยเคยผ่านมาแล้วจะสามารถเชื่อมโยงอธิบายได้ ท่านยังพูดถึงการพลาดโอกาสการสถาปนาความสัมพันธ์ไทย-จีน อย่างน้อย 3 ครั้งใน ค.ศ. 1939 1955 และ 1971 รายละเอียดเชิญอ่านได้จากหนังสือ

ท่านมีวิธีใช้คำภาษาอังกฤษที่ผมชอบมาก ตอนที่หลวงประดิษฐมนูธรรมประกาศวันสันติภาพวันที่ 16 สิงหาคม ค.ศ. 1945 เป็นวันสันติภาพ และการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับฝ่ายญีปุ่นเป็นโมฆะ ท่านบอกว่าเป็น “great footwork” ของการต่างประเทศไทย สะท้อนว่าท่านเลือกใช้คำภาษาอังกฤษที่ง่าย แต่มีความหมายตรงและลึกซึ้งซึ่งผมได้เรียนจากท่านเสมอจนทุกวันนี้ยังเรียนได้ไม่จบ เมื่อครั้งผมเป็นข้าราชการอยู่สถานทูตไทยที่ญีปุ่น ท่านนายกฯ อานันท์จะไปรับปริญญาคุณวิบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยโซกะกักไก ท่านขอให้ผมยกร่าง แต่เพื่อความมั่นใจ ผมแฟกซ์ร่างให้ท่านเดชตรวจแก้อ่อนเสมอ พอท่านแก้เสร็จ ผมจึงเรียนเสนอท่านนายกฯ อานันท์ ในหนังสือปะหน้าเอาไว้เป็นยันต์ว่า ได้ผ่านการตรวจแก้อ่อนแล้ว บุนนาคแล้ว ปรากฏว่าท่านนายกฯ อานันท์เกือบจะไม่ได้แก่อะไรเลย นี่ไม่ใช่เพราะว่าผมร่างดี แต่คนที่ผมอ้างอิงเป็นที่น่าเชื่อถือ ท่านอานันท์วางใจได้แน่ ท่านเดชให้สัมภาษณ์ในหนังสือเหมือนเป็นการบอกข้าราชการทั้งหลายว่า การเรียนรู้ไม่มีวันสิ้นสุด เรียนรู้ได้ทุกวัน

ประเด็นที่สอง **เรื่องเพื่อนบ้าน** ท่านเดชพูดว่า สำคัญที่สุด ยากที่สุด แต่จะให้ความพึงพอใจมากที่สุด จะต้องรู้จักวาง historical baggage ให้ได้ เราจึงจะสามารถสร้างความไว้วางใจกับประเทศเพื่อนบ้านได้ ซึ่งสมัยท่านอานันท์เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านอาสาเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ ได้ทุ่มเทเวลาเกือบทั้งหมดในการสร้างความไว้วางใจกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะกับลาว ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างมหาศาลในยุคนั้น ในหนังสือนี้ท่านเดชกล่าวว่า ดร. ปรีดี พนมยงค์เป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่อง Southeast Asian League (SEAL) เสียหายที่ท่านพัน

จากอำนาจใน ค.ศ. 1947 แต่ท่านเดชให้ความเห็นต่อว่า ถ้าผลักดันสำเร็จ จะเป็นการสร้างความสมานฉันท์ที่ไทยควรจะมีกับลาว กัมพูชา และเวียดนาม ซึ่งเป็นจุดหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ว่าอาจจะเปลี่ยนทิศทางของสิ่งที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา

ประเด็นที่สามคือเรื่องอาเซียน ท่านผู้ดำเนินรายการพูดแล้วว่าท่านเดชเป็น ASEANista ท่านเป็น Southeast Asianist ท่านมีจิตวิญญาณของอาเซียน ท่านพูดในหน้า 95 ว่าการขยายตัวของอาเซียนให้ครบ 10 ประเทศ “has been a boon” เป็นประโยชน์ของภูมิภาค ผมเห็นด้วย และเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ผมคิดว่ามีความละม้ายคล้ายคลึงกับของ EU ในแง่ที่ว่า EU ในสมัยก่อตั้งและมีสมาชิกไม่มากมีความแข็งแกร่ง มีความสมานฉันท์ มีความคิดความอ่านที่ไปด้วยกันเป็นปึกแผ่น แต่เริ่มถอยหลังลงและมีความแตกแยกหลังจากที่รับสมาชิกใหม่ 10 ประเทศพร้อมกันเข้ามาหมดโดยเฉพาะประเทศที่เคยอยู่ในค่ายของสหภาพโซเวียตเดิม อันนี้เป็นภาระหนึ่งที่อาเซียนต้องยอมรับจากการที่เรามีการขยายสมาชิกภาพ สมัยที่ผมนั่งข้างหลังท่านอาสา สารสินประชุม SOM ของอาเซียน 5 ประเทศ เห็นชัดว่าความคิดความอ่านไปด้วยกันได้หมด การประชุม SOM ยุคนั้นหารือตกลงเรื่องสำคัญในช่วง working dinner ก็จบ

ผมมั่นใจว่าการประชุมอาเซียนในยุคนี้เป็นคนละโลกกับช่วงที่เป็น ASEAN 5 มีคำย่อความของสมาชิกใหม่ CLMV ปีสองปีที่ผ่านมาผมคิดว่า CLMV และ T ผมเดาว่ารัฐบาลไทยคงอยากให้ CLMV มีความสบายใจว่าเราไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังเลยเอา T ไปต่อแถวข้างหลัง แต่ผมว่าหวังว่าบทบาทเราไม่ใช่ลดน้อยลงไปในการมองเข้าข้างตัวเองแบบ CLMV ซึ่งจะเป็นคนละจิตวิญญาณที่ท่านเดชอยากจะให้ทุกสมาชิกของอาเซียนมี ท่านพูดถึงคำว่า Centrality กับ driving seat ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมากท่านบอกว่าตราบไตที่เราคิด เป็นผู้ขับเคลื่อนในทิศทางที่เราต้องการ ใช้ได้ทั้งนั้น ปัญหาของอาเซียนขณะนี้คือ ไม่มีฉันทามติในหมู่สมาชิกที่เป็น We ผู้กำหนดทิศทาง กัมพูชาเป็นประธานปีนี้จะขับไปทางหนึ่ง อีกประเทศมาเป็นประธานปีหน้า ก็อาจขับไปอีกทางหนึ่ง

เรื่อง Centrality เช่นเดียวกัน ถ้าผู้นำทุกประเทศ รัฐมนตรีต่างประเทศ และข้าราชการมีจิตวิญญาณแบบท่านเดชในเรื่องการใช้อาเซียนเป็นศูนย์กลางของการต่างประเทศ อาเซียนจะเป็นปึกแผ่น จะมีน้ำหนักจะมีบทบาทในเวทีโลกแน่นอน ท่านเดชบอกว่า “We must keep reminding the world of ASEAN position.” ตอนนี้อาเซียนมีท่าทีที่ประกาศในเรื่องเมียนมา 5 ข้อ แต่คนเขามองอาเซียนแล้วไม่เชื่อว่าอาเซียนทำอะไรได้ตามที่ผู้นำได้แถลงไว้ที่บาห์ลี

ประเด็นที่สี่ **ความสัมพันธ์ไทย-จีน และไทย-สหรัฐฯ** ผมเห็นด้วยกับท่านเดชว่า เราไม่ควรฝันหวานว่าเรามีความสัมพันธ์พิเศษกับสหรัฐฯ อังกฤษเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ฝันลม ๆ แล้ง ๆ ในเรื่องความสัมพันธ์พิเศษตลอดเวลา ผู้นำที่วอชิงตันเขาไม่มีความสัมพันธ์พิเศษกับใคร เป็นเรื่องผลประโยชน์ล้วนๆ เขาจะใช้ใคร สนทนากับใคร เป็นพันธมิตรกับใครในเวลาใด ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่เขา มอง สิ่งที่ท่านอาสาสอนผมขณะประจำการที่วอชิงตันคือ “ถ้าผลประโยชน์สอดคล้องกัน เดินไปด้วยกัน ถ้าผลประโยชน์แตกต่างกัน ก็แยกกันเดิน “อเมริกันจะเข้าใจได้ในเรื่องแบบนี้ ไทยไม่ต้องกลัวว่าเขาจะโกรธหรือน้อยใจ ท่านเดชพูดถูกว่าเราต้องพยายามอยู่ในจอร์แดร์

มีประเด็นที่ผมชอบมากอยากให้นักการทูตไทยไปพูดกับจีนเป็นประจำ จีนควรใช้วิธีการที่มีสติ ใช้ movement แบบ martial art ของจีนในการจัดการปัญหากับสหรัฐฯ ไม่ควรก้าวร้าว ไม่ควรยั่วยุ จีนยุคนี้กับจีนยุคที่ท่านนายกฯ อานันท์ไปเปิดสัมพันธ์ใหม่ ๆ เป็นจีนคนละแบบ

ผมเห็นต่างกับท่านเตชเรื่องสหรัฐฯ เล็กน้อย ท่านเตชมองว่า State Department มีบทบาทสำคัญสนับสนุนไทยอย่างดีมากโดยตลอด มีสิทธิมีเสียง มีความเข้าอกเข้าใจไทย แต่ในช่วงเวลาของผม State Department กำลังตกต่ำ ไม่มีบทบาทสำคัญในวอชิงตัน Pentagon ที่ควรจะขึ้นชมพันธมิตรทางทหารก็ชมแค่เวลาที่เรไปเยี่ยม ไม่ออกมาพูดกับกองเกรสหรือทำเนียบขาว ผมไปเยี่ยม CIA ซึ่งควรจะชื่นชมไทยมาก เพราะเราช่วยเขามากกว่าที่เขาช่วยเรา เวลาเราต้องการให้เขาพูดสนับสนุนเรา เขาเงียบ ไม่เสียง ดังนั้นในปัจจุบันและอนาคตมีสิ่งเดียวที่จะยั่งยืนคือผลประโยชน์ร่วม ที่ไทยต้องมุ่งสร้าง และขยาย เช่น การลงทุนในอเมริกา มาก ๆ ผมแนะนำลงทุนไทย ว่าถ้าเลือกได้ ขอให้ลงทุนในมัลรัฐที่มีความสำคัญต่อผลการเลือกตั้งประธานาธิบดี อย่าไปลงทุนในมัลรัฐเช่น แคลิฟอร์เนีย หรือ นิวยอร์ก ซึ่งไม่ใช่เป็นรัฐที่มีคะแนนเสียงคู่คี่ ควรลงทุนในมัลรัฐที่เป็น battleground เช่น เพนซิลวาเนีย ซึ่งมี 20 electoral college หรือมัลรัฐวิสคอนซิน มิชิแกน เวอร์จิเนีย หรืออย่างจอร์เจีย ซึ่งชี้ขาดผลการเลือกตั้งครั้งล่าสุด จะเป็นสิ่งที่สถานทูตและประเทศไทยสามารถใช้ประโยชน์ในการลوبيบให้ทำเนียบขาวให้สนใจและให้ความสำคัญแก่ประเทศไทยได้

ในหนังสือ ท่านเตชกล่าวถึงเรื่องนักท่องเที่ยวและอนาคตการไปมาหาสู่ระหว่างไทยกับจีนที่จะมีมากขึ้น ผมเห็นว่า กระทรวงการต่างประเทศควรเสนอผู้นำรัฐบาลว่า ประเทศที่สามารถส่งนักท่องเที่ยวมาไทยได้ขนาด 20-30 ล้านคน แล้วผู้นำสามารถส่งคนของเขาให้ช่วยกันขุดหาได้ในความสัมพันธ์ ไทยจะเสียเปรียบ ตกเป็นเบี้ยล่างในการเจรจากับประเทศนั้น ประเทศที่ซื้อทุเรียนและลำไยจากเราจำนวนมาก แล้ววันหนึ่งเกิดไม่พอใจอะไรไทยแล้ว เราจะตกเป็นเบี้ยล่าง ไทยจะต้องปรับโครงสร้างเพื่อลดจุดอ่อนในความสัมพันธ์ เช่น เรื่องนักท่องเที่ยว ต้องเน้นคุณภาพ จำนวนเงินที่ใช้จ่ายแทนจำนวนหัวนักท่องเที่ยว

ประเด็นที่ห้า เรื่อง WTO ท่านเตชให้สัมภาษณ์ในหนังสือว่า นาย Paul Trần Van-Thinh ซึ่งท่านอาสา รู้จักดี เป็น “life-changer” ที่มาเตือนสติบอกว่าย่า take things seriously ทูตนิวซีแลนด์ Tim Hannah บอกให้หิบบกำหนดการรายวันขององค์กรต่างๆมาดูแล้วัดงานที่ไม่จำเป็นออก ผมคิดว่า ท่านเตชกำลังสอนข้าราชการในปัจจุบันว่าย่าไปเครียดกับงานแบบที่ท่านเป็นในช่วงปีแรกที่ท่านอยู่เจนีวา เรียงลำดับงานให้ถูกต้อง และทำเฉพาะในส่วนที่คิดว่าเป็นประโยชน์ มีผลประโยชน์หรือผลกระทบต่อไทยมากที่สุด

สมัยที่ผมอยู่วอชิงตัน ก็ตั้งเข็มทิศไว้เพียง 2 เรื่องคือ ปรับความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐฯ ให้กลับมาปกติ และเลื่อนระดับการจัดอันดับเรื่องการค้ามนุษย์จาก tier 3 เป็น tier 2.5

ท่านเตชให้ทัศนะในหนังสือ ว่าโลกอันตรายขึ้นภายใต้โดนัลด์ ทรัมป์ หวังว่าในยุคโจ ไบเดนจะกลับมาเป็นปกติ สำหรับผม โดนัลด์ ทรัมป์ไม่ถึงกับแย่มากในด้านการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และในส่วนที่เกี่ยวข้อง

ความสัมพันธ์กับจีน ไบเดนอาจจะแย่กว่าโดนัลด์ ทรัมป์ อย่างน้อยโดนัลด์ ทรัมป์คิดแต่เรื่องผลประโยชน์ แลกเปลี่ยนด้านเศรษฐกิจ แต่โจ ไบเดนพร้อมจะใช้งบกำลังภาคพื้นแปซิฟิกไปกดดันจีน โดยหา สมัครพรรคพวกทั้งออสเตรเลีย อินเดีย อังกฤษ ญี่ปุ่น

ในประเด็น WTO ท่านเดชเสนอกระทรวงฯ ให้มีการแยกคณะผู้แทนประจำ WTO ออกมาเป็นการเฉพาะ ผมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ รัฐบาลน่าจะให้ความยืดหยุ่นบ้าง เกี่ยวกับที่มาของหัวหน้าคณะผู้แทนไทยประจำองค์การการค้าโลกว่า นอกจากกระทรวงพาณิชย์แล้ว หากกระทรวงใดที่มีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถเหมาะสมก็สามารถได้รับการแต่งตั้งได้ เช่นท่านทูตวิรัชชัย พลาศรัยสามารถเป็นเอกอัครราชทูตหัวหน้าคณะประจำ WTO ได้อย่างยอดเยี่ยมแน่นอน รองปลัดฯ วิลาวรรณ ซึ่งร่วมเจรจา JTEPA กับผม มีความรู้ ประสบการณ์ในการเจรจาเปิดเสรี การค้า กฎหมายการค้าระหว่างประเทศอย่างดี หรือ ดร. อำพน กิตติอำพน สมัยท่านอยู่กระทรวงเกษตรฯ ก็ได้แสดงความสามารถในช่วงการเจรจา JTEPA อย่างดี

ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับคุณทักษิณ ในหนังสือเล่มนี้หน้า 68, 190, 202 ท่านเดชได้ชื่นชมนายกฯ ทักษิณว่าเป็นผู้ที่มี international outlook เป็น outstanding PM เป็นคนที่ master talking points ยาก ๆ ในการสนทนากับ Pascal Lamy ได้อย่างดีเยี่ยม ผมภูมิใจที่เป็นลูกน้องท่านเดชเพราะท่านมีความกล้าที่จะพูดถึงคุณทักษิณ เพราะท่านมีความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ ท่านพูดในหนังสือนี้โดยตรงไปตรงมานายกฯ ทักษิณเก่งตรงไหน ในยามที่สังคมไทยยังมีความแบ่งแยกทางการเมืองไม่จบ

กล่าวโดยสรุป ผมขอเสนอให้กระทรวงมอบหนังสือเล่มนี้ให้ข้าราชการแรกเข้าทุกคน ต่อไปนี้ใครจะเตรียมสอบนักการทูต อ่านเล่มนี้แล้วคงเพียงพอ ข้อที่สอง ผมขอเสนอให้อาจารย์ศุภมิตรและเพื่อน ๆ อาจารย์มหาวิทยาลัยใช้แต่ละบทเป็น discussion paper เป็น teaching material ในการเรียนการสอน ข้อสาม ผมขอเสนอให้ ดร. อนุสรณ์ ซึ่งผมขอชื่นชมว่าตั้งคำถามได้ดีเยี่ยมสามารถเป็นคู่แข่งกับคุณสุทธิชัยและคุณเทพชัยได้ในเรื่องความคมของผู้สัมภาษณ์ จัด in conversation with Tej Bunnag ภาคสอง บทสัมภาษณ์ที่ท่านได้วางพื้นฐานไว้เหมาะที่จะใช้คุยต่อเรื่องท่าทีของไทยในบริบทของอินโด-แปซิฟิกที่มาปิดล้อมจีน หรือไทยกับอาเซียน หลังวิกฤตยูเครน

คุณแคทรียา ปทุมรส

ขอขอบพระคุณท่านทูตพิศาลคะ ท่านได้กล่าวสรุปประเด็นเกี่ยวกับหนังสือไว้อย่างครบถ้วน ท่านกล่าวถึงความสำคัญของการมีครู แมแต่นักการทูตเองต้องมีครู สำหรับข้าราชการปัจจุบันที่ไม่ได้มีโอกาสทำงานกับท่านเดช คงได้หนังสือเล่มนี้เป็นครูสอนบทเรียนหลาย ๆ เรื่องหรือแทบทุกเรื่องของการต่างประเทศ ลำดับต่อไป ขอเชิญคุณกวีค่ะ

คุณกวี จงกิจถาวร

ขอขอบคุณศูนย์ศึกษาการต่างประเทศที่เชิญผมมาร่วมงานในวันนี้ ผมขอออกตัวก่อนว่า ผมเป็นไคโนเสาร์ตัวสุดท้ายที่หลายคนเข้าใจว่าผมทำงานกระทรวงการต่างประเทศ ผมตกจากระบบตรวจสอบข้าราชการ ที่จริงควรจะเป็น C12 แล้ว นับเวลาได้ 37 ปีที่รายงานข่าวให้กระทรวงการต่างประเทศ ผมจะพูดต่อจากประเด็นของท่านสำหรับผมสิ่งที่สำคัญที่สุดของหนังสือเล่มนี้อยู่หน้า 41 “You should not read the history with hindsight.” นี่คือการตอบสำหรับทุกคำถามเกี่ยวกับการต่างประเทศของไทย วันนี้ผมโชคดีมากที่ได้มีโอกาสพูดต่อหน้าแหล่งข่าวที่ยิ่งใหญ่ทั้ง 3 ท่านคือ ท่านอานันท์ ท่านอาสา และท่านเดช นโยบายต่างประเทศของไทยในสายตาผมเป็นอะไรที่ flexible มาก ผมชอบประเด็นที่คุณสุทธิชัยเล่าให้ฟังเกี่ยวกับการตอบคำถามของท่านอานันท์มากที่สุดว่า คุณจะถามคำถามอะไรก็ได้ แต่ผมจะตอบคำถามไหนเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ประเทศไทยเป็นแบบนี้ นักข่าวทำเนียบ 10 คนถามไป 1 อย่าง พรุ่งนี้ข่าวออกมา 11 อย่าง นโยบายต่างประเทศของไทยไม่มีการกำหนดตายตัว เหมือนน้ำที่ไหลมีทั้งตื้นและลึก ขึ้นอยู่กับว่าอยู่กับ “hard rock” หรือ “soft mud” เพราะฉะนั้นหนังสือเล่มนี้ถามทุกคำถามและได้คำตอบแบบสุภาพบุรุษ

ท่านเดชมีคุณสมบัติมากกว่านักการทูตคนอื่น ๆ ในเรื่องประวัติศาสตร์ ท่านทูตพิศาลกล่าวถูกต้องว่า การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทำให้รู้ที่มา ไม่เหมือนคนไทยในปัจจุบันจับเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์แล้วมาขยายต่อ ต้องบอกว่านโยบายต่างประเทศไทยไม่ใช่เรื่องแบบแองโกล ทุกอย่างมีที่มาที่ไป เรื่อง bamboo foreign policy ที่จริงมีอาจารย์ศึกษาเรื่องนี้ไว้ ผมชอบมากที่บอกว่า การตีความเรื่องนี้แล้วแต่มุมมอง ไม่ว่าลมจะพัดมาก่อนหรือมาทีหลัง สิ่งที่ผมสนใจคือวิธีที่ไทยจัดการกับลมที่กำลังพัดมาต่างหาก เหมือนการเล่นเรือในทะเลที่กำลังปั่นป่วน ไทยเก่งที่สุดเรื่องการจัดการ perfect storm และ perfect storm นี้สร้างสิ่งที่ดีที่สุด โอกาสสถาปนาความสัมพันธ์ไทย-จีน 3 ครั้งทีบอกว่าพลาดนั้นที่จริงเป็น hindsight เป็นความจำเป็นเพราะไม่มีเวลาให้ตัดสินใจนานนัก ที่จริงไทยอยู่ในฝ่ายแพ้สงครามแต่บอกคนอื่นว่าตัวเองชนะแล้วคนยอมรับนี้บุญมากแล้ว เขาจะว่าเป็นไม่ไผ่เป็นอะไรช่างเถิด เพราะเราอยู่รอดด้วย national sovereignty and integrity intact นี่คือการสำคัญที่สุด

หนังสือเล่มนี้มีประเด็นน่าสนใจหลายเรื่อง แต่ผมสนใจเรื่องหนึ่งที่คนไทยมีค้อยสนใจคือ บทบาทไทยในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งถ้าอ่านจะทราบว่า ไม่ได้ลดน้อยถอยลงไปแม้แต่น้อยจนถึงขณะนี้ เมื่อผมได้รับหนังสือใหม่ ๆ หน้าแรกที่ผมเปิดคือหน้าที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเกาหลีใต้พอดี ท่านเดชเล่าให้ฟังในหนังสือว่า คุณรู้หรือไม่ว่าหลังสงครามเกาหลีสิ้นสุด ประเทศไทยเป็นคนที่ช่วยเกาหลีใต้เรื่องการวางระบบจัดการน้ำในกรุงโซล บทบาทไทยในช่วงสงครามเกาหลีเป็นสิ่งที่เกาหลีใต้ซาบซึ้งและพยายามตอบแทนไทยจนถึงปัจจุบัน ธงไทยเล็ก ๆ เป็นประจักษ์พยานอยู่ที่ Peace Village ที่พินมุนจอม รัฐบาลเกาหลีใต้ให้ทุนการศึกษาลูกหลานทหารผ่านศึกชาวไทย ลำสุตมอบหน้าากอนามัยและสิ่งของต่าง ๆ อีกประเด็นที่ผมอยากจะเพิ่มเติมคือ การจะเป็นพลเมืองที่ดีต้องทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคมนั้นด้วย ซึ่งในระดับโลก ประเทศไทยเป็นพลเมืองที่ดีของโลกมาโดยตลอด

มีบทบาทในการเป็นผู้กว้างและสนับสนุนการกว้างเอกสารในเวทีระหว่างประเทศหลายเรื่อง แต่น่าเสียดายว่าคนไทยไม่ทราบและไม่ตระหนัก

สิ่งที่ท่านเดชกล่าวถึงในหนังสือไม่ว่าจะเป็น resilience, flexibility, muddle through เป็นแนวทางของการต่างประเทศไทยมาโดยตลอด ล่าสุด การรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับซาอุดีอาระเบียทำให้ไทยไม่มีศัตรูอีกแล้วในเวทีระหว่างประเทศ นี่คือนั่นที่ทำให้ประเทศไทยแตกต่างจากสมัยก่อน และเป็นลักษณะเฉพาะในการต่างประเทศของไทย แต่การไม่มีศัตรูอาจทำให้ไทยลำบากเช่นกัน เพราะไทยไม่สามารถทำให้เพื่อนของไทยพอใจได้ตลอดเวลา ความเข้าใจประเด็นที่จะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์แห่งชาติของไทยจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก สถานการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ ที่หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงแสดงให้เห็นว่า คนที่จะเป็นนักการทูตไทยต้องไม่ธรรมดาและควรมีขีดความสามารถ ต้อง “witty and a little bit sneaky” ไมอย่างนั้นจะไปไม่รอด การตัดสินใจบางเรื่องใช้เวลานาน เพราะผู้ปฏิบัติมักแต่รอคำสั่ง สุดท้ายผู้เกี่ยวข้องไม่ได้รับประโยชน์ใด ๆ การตัดสินใจจึงเป็นเรื่องของลีลาและความสามารถของแต่ละคน

กล่าวโดยสรุป ผมเห็นด้วยกับผู้อภิปรายทุกท่านว่าหนังสือเล่มนี้คือ “คาถา” ของการต่างประเทศไทย และจะรู้ว่าประเทศไทยเอาตัวรอดได้ ไทยมีประวัติศาสตร์ยาวนาน ผู้นำของไทยทุกรุ่นตระหนักดีว่าจะรักษาผลประโยชน์ของไทยอย่างไร สุดท้ายคือเรื่องอาเซียนซึ่งไม่ต้องพูดมาก เพราะอาเซียนคือ DNA ของไทย ไม่ว่าจะมองมาจากทิศทางใดก็ตาม

คุณแคทรียา ปทุมรส

ขอบพระคุณคุณกวีที่กล่าวถึงประเด็นน่าสนใจหลายเรื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอ่านประวัติศาสตร์แบบมองย้อนหลัง การเปรียบเทียบการทูตไทยกับการล่องเรือในมหาสมุทรท่ามกลางมรสุม และเรื่องบทบาทของไทยในการเมืองระหว่างประเทศซึ่งไม่ได้ลดน้อยถอยลง แต่คนไทยกันเองอาจจะไม่ทราบ จากนั้นขอเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากท่านผู้เข้าร่วมทุกท่านค่ะ

คุณเทพชัย หย่อง

ประธานสมาพันธ์นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

ผมได้ยินประโยคที่ว่า “ไทยชกต่ำกว่ารุ่นของตัวเอง” มาโดยตลอดจากนักการทูตหลายท่าน อยากทราบว่า อะไรทำให้คิดอย่างนั้น อะไรคือตัวบ่งชี้ว่าเราชกต่ำกว่ารุ่น

เอกอัครราชทูตพิศาล มาณวพัฒน์

ผมออกจากกระทรวงฯ มา 4 ปีแล้ว คงไม่สามารถจะล่วงรู้ได้ว่า ใน 4 ปีที่ผ่านมา กระทรวงฯ มีแนวนโยบาย มีวิธีทำงาน หรือข้อจำกัดอย่างไรบ้าง แต่ผมมีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า ผู้สื่อข่าวระหว่างประเทศดูจะไม่สนใจที่จะถาม

ติดตามท่าทีของไทย หรือถามแล้วไม่สนใจที่จะไปวิเคราะห์ต่อ อาจด่วนสรุปหรือไม่ว่า quiet diplomacy คือ กรุณาอย่าถามกระทรวงฯ ถ้ามีท่าทีอะไร ไทยจะอ้างว่าอาเซียนแสดงท่าทีนี้แล้วหรือในกรณียูเครน ไทยอ้างว่า ทูตไทยที่สหประชาชาติได้แสดงท่าทีนี้อย่างชัดเจนแล้ว แต่สิ่งที่ทูตไทยแสดงกับสิ่งที่ผู้นำไทยพูดที่กรุงเทพฯ ไม่ไปด้วยกัน ความสับสนหรือความไม่เข้าใจของคนที่มองการต่างประเทศไทยอยู่อาจจะรู้สึกเสียเวลาที่จะวิเคราะห์ เพราะมีเวียดนาม มีสิงคโปร์ ที่ขกเหนือร่นน่าสนใจกว่า

ผมคิดว่า กระทรวงการต่างประเทศขณะนี้เงียบเกินไป ออกแถลงการณ์ยาว แต่ไม่ได้รับการเผยแพร่เท่าที่ควร เหมือนดูวงดนตรีที่เคยเล่นแล้วไฟระเริง แล้วอยู่ ๆ ก็ยังเล่นอยู่ แต่ไม่มีเสียง คนเลยเดินออกไปฟังวงอื่นเล่นแทน นานาประเทศเขาอาจจะมีข้อสรุปว่า รอให้ไทยแก้ปัญหามืองภายในให้เรียบร้อยก่อน ถ้าบอกว่าเรื่องยูเครนไกลตัว แล้วเรื่องเมียนมาที่ใกล้ตัวละ ย้อนแย้งไม่มีความชัดเจนอยู่เสมอ อาเซียนต้องมีความชัดเจนในท่าทีดังที่ท่านเดชพูดไว้ นายกรัฐมนตรีสิงคโปร์เดินทางไปทางไปพบประธานาธิบดีโจ ไบเดน ส่วนรัฐมนตรีต่างประเทศไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เมียนมาไปพบรัฐมนตรีต่างประเทศจีน แล้วจะให้ประชาคมระหว่างประเทศมองอาเซียนอย่างไร ให้มองว่าอาเซียนลึกซึ้งหรือ ผมไม่คิดว่าเขาเห็นอาเซียนลึกซึ้งขนาดนั้น เขาคงสรุปว่าอาเซียนมีความคิดแตกต่างกันมากกว่า

ถ้าอาเซียนไม่สามารถบรรลุเป้าหมาย 5 ข้อเรื่องเมียนมาที่ผู้นำตกลงกันที่บาหลีได้ เราจะไปมีบทบาทเรื่องอะไรที่อยู่นอกเหนือภูมิภาคได้ อาเซียนชักธงคู่ตามแบบ EU เป็นเรื่องง่าย เลียนแบบง่าย แต่จิตวิญญาณแบบที่ท่านเดชพูดยังไม่พอสักเท่าไหร่ ผมเป็นคนเดียวในการประชุม ASEAN Washington Committee ที่เสนอว่าควรเลิกอ่านรายงานผลการประชุมอาเซียนต่าง ๆ ที่ผ่านมาจากเมืองหลวง ควรคัดเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับอเมริกามาหารือเพื่อต่อยอดกับฝ่ายสหรัฐ แต่ ไม่มีใครสนใจ เขาสนใจเรื่องอาเซียนปิกนิก เรื่องจัดกีฬาอาเซียน ผมขอให้ไปพบบุคคลสำคัญพร้อมกัน ไปเหมือนกันแต่ไม่ใช่ความรู้สึกแบบที่ ASEAN 5 เหมือนสมัยที่ท่านอาสาอยู่วอชิงตันอาเซียนมี Plan of Action ทุกเรื่องในจักรวาล อย่างเรื่องหมอกควันไฟป่า มีการประชุม มีแผน แต่หมอกควันขยายตัวมากขึ้นในทุกปี จนสิงคโปร์เลิกสนใจวิธีการแก้ปัญหของอาเซียน ไปใช้วิธีฟ้องร้องบริษัทสิงคโปร์ที่ลงทุนในอินโดนีเซียที่มีส่วนในการสร้างไฟป่าโดยตรงกลับได้ผล แสดงว่าอาเซียนไม่ใช่คำตอบ เพราะมีแต่กระบวนการในช่วงที่จะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทุกจังหวัดขึ้นป้ายเหมือนกันหมด แต่เป็นแค่สัญลักษณ์ ไม่มีสาระ บัดนี้เวลาผ่านไปไม่มีใครพูดถึงแล้ว มีอีกช่วง พูดเรื่อง connectivity กันทุกวัน ตอนนี้หายไป เปลี่ยนไปตามกาลเวลา ไม่มีการลงมือทำ ผมมีจิตวิญญาณอาเซียนเหมือนกันแต่น้อยกว่าคุณกวี น้อยกว่าท่านเดชมาก ผมมองว่าอาเซียนขณะนี้แค่พิธีการกับกระบวนการ

คุณกวี จงกิจถาวร

ผมในฐานะที่ติดตามอาเซียนมาจะขอมองอีกมุมหนึ่ง แน่แน่นอนว่าอาเซียนไม่ใช่องค์กรที่สมบูรณ์แบบและมีจุดอ่อน หนังสือของท่านเดชพูดถึง “lowest common denominator” นี่คือประเด็นสำคัญ อาเซียนขับเคลื่อนแน่

แต่บางครั้งร่วมมือ บางครั้งไม่ แต่เป้าหมายเดียวกัน ผมคิดว่าท่านทูตพิศาลโหดร้ายมากที่พูดถึงอาเซียนว่าใช้ไม่ได้ อาเซียนเหมือนออกซิเจน ตอนมีก็สุดไป แต่ถ้าไม่มี ตอนนี้จะอยู่ที่ไหน อยู่อย่างไร ไปถึงอะไรบ้าง อาเซียนมีจุดอ่อนมาก แต่เมื่อตัดสินใจแล้ว ถอนไม่ได้ ไม่มีการย้อนกลับ ถึงจะช้า ไม่เหมือนสหรัฐฯ สามารถทำได้ กรณีเมียนมามีรายละเอียดมาก สถานการณ์ในเมียนมาซับซ้อนมาก ธรรมชาติของสถานการณ์ในเมียนมาขณะนี้ไม่เหมือนใน ค.ศ. 1988 ในกรณีนี้ ผมคิดว่าอาเซียนมีกระบวนการที่ท่านทูตพูดถึง มี protocol ในช่วงแรก ทุกคนวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนายกรัฐมนตรีฮุน เซนในฐานะประธานอาเซียนว่าออกนอกกลุ่มนอกทาง แต่หลังจากวันที่ 17 มีนาคม ทุกประเทศยอมรับบทบาทของกัมพูชา เมื่อมี consensus ทุกประเทศจะปฏิบัติตาม เมื่อสักครู่ท่านทูตกล่าวถึงการเยือนสหรัฐฯ ของนายกรัฐมนตรีลี เซียน ลุง กับการเยือนจีนของอีกหลายประเทศสมาชิกว่าคนอื่นอาจมองว่าอาเซียนมีความคิดแตกต่าง ที่จริงนี้เป็น narrative ของฝรั่ง ถ้าให้ผมอธิบายจะบอกว่า อาเซียนเก่งมาก การที่ประเทศหนึ่งไปพบรัฐอเมริกา อีกประเทศไปพบกับจีน และอีกประเทศประสานงานกับ UN ฟังดูเป็นยุทธศาสตร์ ทั้งที่จริงเป็นเรื่องความบังเอิญที่ไม่ได้ตั้งใจมากกว่าซึ่งเกิดขึ้นอยู่เสมอในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นี่ต่างหากเป็นวิธีที่ควรเล่า

สำหรับผม อาเซียนยังต้องทำอะไรอีกมากในเรื่องเมียนมา แต่ไม่ควรลืมนะ ถ้าลืมหเลวเรื่องนี้ ประเด็นภูมิภาคอื่น ๆ จะลืมหเลวไปด้วย นี่เป็นการทดสอบที่สำคัญ มหาอำนาจหลายประเทศยอมรับบทบาทของอาเซียนในการดำเนินการเรื่องนี้ ในปีนี้การหารือแบบไม่เป็นทางการระหว่างผู้นำในอาเซียนจะมีบ่อยขึ้น เพราะผู้นำอาเซียนไม่ได้ยึด protocol แบบตายตัว ถ้าอาเซียนไม่ engage เมียนมา คนอื่นจะเข้ามาทำแทนแน่นอน ความหลากหลายของอาเซียนเป็นทั้งคำพรและคำสาป หัวใจของอาเซียนอยู่ที่ไทยแต่ไทยจะแสดงออกมาหรือไม่

คุณโกศล สติธรรมจิต

ผู้อำนวยการสำนักนโยบายและแผน กระทรวงการต่างประเทศ

การจัดงานสัมมนาในวันนี้เต็มเตี่ยมมาก ขอขอบพระคุณท่านทูตเดชและวิทยากรทุกท่าน ผมเข้ากระทรวงมาในยุคท่านปลัดฯ นิธย์ พิบูลสงคราม โดยปกติ นักการทูตแรกเข้าเราจะได้รับมอบหมายให้จัดทำวารสารสรณมรณัม ผมเป็นทีมที่ได้รับมอบหมายให้สัมภาษณ์ท่านปลัดกระทรวงท่านต่อมานั่นคือท่านเดช บุณนาค จึงมีโอกาสดูเห็นความเป็นครูของท่านตั้งแต่นั้น ดังที่วิทยากรทุกท่านกล่าวไป วิธีการตอบคำถามของท่านทำให้พวกเราดูต่ำต้อยไปเลย สิ่งที่ท่านให้สัมภาษณ์ ผมยังใช้ในการทำงานอยู่จนถึงทุกวันนี้ และเห็นด้วยว่า หนังสือเล่มนี้ควรเป็นหนังสือที่ข้าราชการแรกเข้าทุกคนได้อ่าน เมื่อเรามีโอกาสบรรยายให้นักการทูตแรกเข้า มีคำถามว่า นักการทูตทำอะไร ฟังก์ชันคืออะไร จึงได้ตอบไปด้วยความรู้ที่ได้รับจากท่านเดช

อีกเรื่องหนึ่งคือ ช่วงที่ไทยตั้ง ACD (Asia Cooperation Dialogue) ใน พ.ศ. 2545 ท่านปลัดฯ เดชในวันนั้นไปออกรายการกรองสถานการณ์ ซึ่งพิธีกรคือคุณอดิศักดิ์ ศรีสม ถ้าเป็นนักการทูตท่านอื่นตอบคำถามนี้อาจเผชิญเหตุการณ์ที่ภาษาปัจจุบันเรียกว่า “ทัวร์ลง” คุณอดิศักดิ์ถามว่า ผลประโยชน์ของการจัดประชุม ACD

คืออะไร ท่านปลัดฯ ตอบว่า “ได้จัดประชุม” คำตอบเหมือนกำปั้นทุบดิน แต่วิธีการที่ท่านใช้ คำตอบที่ท่านตอบ ถ้าฟังทั้งหมดจะได้เห็นบริบทที่กว้างขึ้น เป็นเกร็ดที่ผมประทับใจท่าน

ในช่วงที่สัมภาษณ์ท่านลงวารสารสารานุกรมเวลานั้น นายกรัฐมนตรีคือคุณทักษิณ ชินวัตร ขอให้พูดเป็น salesman เป็น CEO เป็นทีมประเทศไทย คำถามที่ผมถามท่านเดชนั้นวันนี้คือ คิดว่ากระทรวงการต่างประเทศมี crisis of identity หรือไม่ จึงอยากถามคำถามเดิมในบริบทของวันนี้ ท่านคิดว่า กระทรวงเรามี crisis of identity หรือไม่อย่างไร

คุณอนันต์ ปันยารชุน

อดีตนายกรัฐมนตรี

ผมได้นั่งฟังรายการนี้มาโดยตลอดด้วยความสนใจและด้วยความรู้สึกปลาบปลื้มที่อดีตข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศซึ่งเป็นหัวเรือสำคัญคนหนึ่งสมัยที่ผมยังทำงานที่กระทรวงการต่างประเทศได้ใช้ชีวิตส่วนหนึ่งถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ความคิด และวิธีการทำงานให้ข้าราชการปัจจุบันและผู้สนใจด้านการต่างประเทศ รวมทั้งแวดวงนักวิชาการรับทราบ ผมได้อ่านหนังสือของท่านทูตเดชตั้งแต่เมื่อ 3 เดือนที่แล้ว รู้สึกปลื้มที่มีคนออกมาพูด ให้ความเห็น แสดงความกล้าหาญและวิสัยทัศน์ต่าง ๆ

ข้อสังเกตข้อแรกคือ เรื่องการต่างประเทศไม่ใช่เรื่อง transactional แต่เป็นเรื่องของ process เป็นเรื่องของกระบวนการต่าง ๆ เวลาจะคิดทำอะไรต้องคิดถึงข้อบกพร่อง และซึ่งน้ำหนักดูว่าจะเลือกทางไหน ที่สำคัญที่สุด จะต้องคาดคะเนด้วยว่าผลลัพธ์ที่ออกมาจะเป็นอย่างไร ไม่ใช่แค่คิดเรื่องข้อบกพร่องอย่างเดียว เพราะการต่างประเทศคือ never-ending process

ข้อสังเกตข้อที่สองคือ ข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ในวันนี้ ส่วนใหญ่โดยธรรมชาติพาถึงประเด็นการเป็นนักการทูตที่ดี ว่านักการทูตควรจะเป็นอย่างไร ควรจะมีพื้นฐานความรู้ทางประวัติศาสตร์หรืออย่างไร จะมีวิธีปรับตัวเองอย่างไร คล่องแคล่วในเรื่องของการเขียน การยกเงื่อนเอกสาร หรือการพูดอย่างไร ต้อง witty หน่อย การใช้ภาษาก็ต้องมี choice of word ที่ถูกต้อง แต่ผมอยากจะเพิ่มสาระของรายการนี้ด้วยการพูดอีกเรื่องหนึ่งซึ่งไม่เกี่ยวกับหนังสือ เพราะวันนี้มีข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นปัจจุบันหรืออดีตหรือคนอื่นที่สนใจอยู่ด้วย ผมอยากพูดเรื่อง structure เพราะเป็นจุดอ่อนของหลาย ๆ ประเทศ ขณะนี้เป็นจุดอ่อนของอเมริกา และเป็นจุดอ่อนของเมืองไทยและอาเซียนด้วย ผมเองเรียกได้ว่ามี DNA เป็นอาเซียน ไม่มีความเชื่อมั่นแต่ยังมีความหวัง มีสิ่งที่เราอยากเห็นว่าสิ่งที่อาเซียนทำต่อไปจะมีสาระจริง ๆ หรือมีเนื้อหาเกี่ยวกับผลประโยชน์ของภูมิภาคนี้โดยตรง คุณก็พูดเรื่องอาเซียนไม่เหมือนกับ EU โดยอ้างข้อความที่ท่านทูตเดชเขียนว่าในอาเซียนต้องอาศัย lowest common denominator ที่จริง EU ก็เหมือนกัน องค์กระดบภูมิภาคที่ไหนก็เหมือนกัน นี่เป็น facts of life

ผมจึงอยากจะพูดอะไรบางอย่างเกี่ยวกับ facts of life ว่าเมื่อมีประเทศ มีรัฐบาล ย่อมมีการต่างประเทศ ซึ่งเมื่อ 100-200 ปีที่ผ่านมา เป็นการต่างประเทศที่แท้จริง และเป็นการต่างประเทศที่มีการค้าด้วย แต่การค้าเป็นส่วนหนึ่งของการต่างประเทศ ยังมีบทบาทของพระเจ้าแผ่นดินในอดีต บทบาทของรัฐมนตรีต่างประเทศในอดีต แต่ในปัจจุบันการต่างประเทศไม่ใช่แค่เรื่องการต่างประเทศแล้ว การต่างประเทศต้องดูอีกหลายเรื่องไม่ว่าจะเป็น เรื่องการค้า การเกษตร ดูไปแล้วทุกเรื่องเลย และยังมีเรื่อง security ซึ่งเป็นภาพรวมของ foreign affairs ด้วย มีกระทรวงที่เกี่ยวข้องทั้งกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตรฯ กระทรวงพาณิชย์ ฯลฯ แต่หลัก ๆ คือกระทรวงการต่างประเทศกับกระทรวงกลาโหม และอาจรวมถึงกองทัพด้วย

ทุกประเทศมีนโยบายต่างประเทศ แต่ตัวนโยบายมีสาระหรือแก่นสารที่สำคัญจริง ๆ หรือไม่ อาจจะเป็นเพียงการพูดปาว ๆ ว่าจะเคารพสิทธิมนุษยชน เคารพกฎบัตรสหประชาชาติ แต่ไม่มีอะไรทำให้เชื่อให้มองอย่างนั้น ได้จริง มี action plan หรือไม่ อธิบายให้คนเข้าใจได้มากนักน้อยแค่ไหน ถ้าถามผมขณะนี้ เมืองไทยมีอะไร มีรัฐบาล มีกระทรวง มีนโยบาย แต่คำถามแรกที่ผมอยากถามคือ มี strategy หรือไม่ สองคือมี leadership หรือไม่ และสามคือมี ability to communicate ให้คนรู้เรื่องหรือไม่ นโยบายกับยุทธศาสตร์ต่างกันอย่างไร นโยบายใคร เขียนก็ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นคนกระทรวงการต่างประเทศ เขียนไม่ยาก แต่เขียนแล้วนำไปสู่ strategy อะไร strategy คือยุทธศาสตร์ แล้วยุทธศาสตร์คืออะไร มีนโยบายต่างประเทศที่ดีและสามารถ deliver ได้ มี action plan แล้ว deliver ได้ และผลลัพธ์เป็นอย่างไร นี่คือ strategy

เรื่องยูเครน เท่าที่ดูเหตุการณ์ขณะนี้ ทั้ง NATO และสหรัฐฯ บอกว่าจะช่วยยูเครนจนกระทั่งคนสุดท้ายของยูเครนตาย “You fight to the last Ukrainian.” ผมไม่รู้ว่ปูตินหรือรัสเซียมี strategy อย่างไร แต่พอจะอ่านออกได้ว่าตอนแรกเขามีอย่างไร เขาปรับตัวอย่างไร และขณะนี้เขาทำอย่างไร strategy นั้นสำคัญ ขณะนี้ผมคิดว่ารัสเซียไม่ต้องการเอายูเครนเป็นประเทศราชแล้ว เพราะรู้แล้วว่าคนยูเครนจำนวนมากไม่เอารัสเซียแน่ ๆ คนที่เคยชอบรัสเซียพอเห็นความโหดร้ายต่าง ๆ คงไม่เอาแน่ อาจจะมีอยู่เล็กน้อยทางภาคตะวันออก ดอนบาสก์ โดเนตสค์ ไครเมีย ที่ยังอยากเป็นรัสเซียอยู่เพราะพูดภาษารัสเซียและมี historical links กับรัสเซีย ประเทศราชคือต้องปกครองด้วยตนเอง แล้วจะปกครองได้อย่างไรถ้าคนจำนวนมากไม่เอาด้วย สมัยสงครามโลกครั้งที่สองมีศัพท์ที่เรียกว่า quisling คือเยอรมนีไปบุกนอร์เวย์แล้วจับคนมาเป็นข้าจากนั้นก็สร้างให้กลายเป็น quisling แต่ยูเครนไม่มี quisling จะเอามาเป็นประเทศราชที่ปกครองโดยตนเองก็เป็นไปไม่ได้เพราะบ้านเมืองพินาศหมดแล้ว ไม่มีประโยชน์อะไร ขณะนี้ผมว่ายุทธศาสตร์ของรัสเซียยิ่งทำให้สถานการณ์ยากขึ้น ยุทธศาสตร์นี้อังกฤษกับกองทัพพันธมิตรเคยใช้ในสงครามโลกครั้งที่สอง สหรัฐอเมริกาเคยใช้กับญี่ปุ่นคือระเบิดให้พินาศไปหมด กองทัพเยอรมนีในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองถึงจะแพ้แต่ก็ไม่ได้ยอมอย่างง่ายด้าย สุดท้ายต้องระเบิดให้หมดทั้งเบอร์ลิน เดรสเดน ไลป์ซิก เช่นเดียวกับอเมริกาที่บุกเข้ามาเรื่อย ก่อนจะเข้าถึงญี่ปุ่นต้องผ่านหลายเกาะ ไปเจอศึกหนกที่ 2 เกาะทหารอเมริกันตายเป็นหมื่น ใช้เวลา 5-6 สัปดาห์ ญี่ปุ่นสู้สุดใจในทุกสมรภูมิ อเมริกาจึงต้องระเบิดให้หมดไป

ถ้าเห็นภาพโตเกียวหลังสงครามโลกครั้งที่สองจะตกใจ ที่สร้างใหม่ได้ดีเพราะของเก่าไม่มีเหลือแล้ว สุดท้ายต้องใช้ระเบิดปรมาณู 2 ลูก นี่เป็นบทเรียนว่า ต่อให้มีกองทัพยิ่งใหญ่อย่างไร เมื่อไปปรุปรนคนอื่น ใช่ว่าจะชนะได้เสมอไป

กลับมาเรื่องเมืองไทย คำถามแรกคือมีนโยบายต่างประเทศหรือไม่ อาจจะมีนะ แต่ทำไมหลบ ๆ ซ่อน ๆ เหลือเกิน ไม่มีใครรู้ ผมติดตามนะ แม้ผมจะไม่อยู่ในฐานะที่จะรู้ได้เพราะไม่มีตำแหน่ง แต่ก็ยังไม่รู้ว่ามิหรือไม่มี คำถามที่สอง สังคมไทยรู้ไหมว่ามี เมืองไทยขณะนี้มันนโยบายต่างประเทศหรือไม่ มีแน่ แต่ที่เป็นเรื่องเป็นราว และที่จำเป็นต้องมีคืออะไร สามมี leadership หรือไม่มี สี่ เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องชี้แจงอธิบายให้พวกเราฟังบ้าง หรือไม่มี ใครตอบคำถามเหล่านี้ได้ ผมจะสบายใจมากทีเดียว พูดถึงการเมืองระหว่างประเทศทั่วไป มีนโยบายได้ แต่ต้องมีเครื่องมือที่จะใช้ในการ translate นโยบายให้เป็นความจริง เครื่องมือที่จะใช้คืออะไร คือกระทรวง การต่างประเทศ อาจจะมีกระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตรฯ และอื่น ๆ ด้วย ผมไม่รู้ว่าการกระทรวง การต่างประเทศเมืองไทยในปัจจุบันได้มีโอกาสหรือการฝึกหัดประสบการณ์จากผู้ใหญ่ที่จะสามารถเป็น vehicle ให้ได้หรือสามารถทำ delivery service ให้ได้

ถ้ากระทรวงฯ ยังมีกรอบความคิดที่ว่า ทำทุกอย่างโดยการใช้อำนาจหรือการใช้กฎหมาย ในเรื่องการต่างประเทศยิ่งทำไม่ได้ ที่เมืองไทยอยู่รอดมาได้ยาวนานนั้นมาจากความเฉลียวฉลาด ไม่ใช่แค่เรื่อง resilience อย่างเดียวแต่เป็นเรื่อง agility ด้วย คำนี้ใช้กันมากในสังคมธุรกิจการค้า คือความฉับไว ไม่ว่าจะเป็น flexibility หรือ bamboo หรืออะไรก็ตาม แต่สุดท้ายคำตอบคือ pragmatism ซึ่งเป็น reflection ของประโยคที่ว่า “Diplomacy is the art of the possible.” หมายความว่า สิ่งที่เป็น major element ของความเข้มแข็งของการต่างประเทศ ไทยคือการใช้ soft power ซึ่งเมืองไทยมีมาก แต่ยังไม่ถูกใช้กันไม่ถูก เพราะตัวเองไม่รู้ว่าตัวเองมีอะไรดี ที่ผมพูดมาเรื่อย เพราะประสงค์อย่างเดียว การมีรายการประเภทนี้ต้องได้รับการส่งเสริมจากกระทรวงการต่างประเทศอีกมาก และไม่ใช่แค่เรื่องนี้ มีเรื่องอื่นด้วย นี่เป็นเรื่องหนึ่งที่กองทุน ม.ร.ว. เกษมสโมสรฯ พยายามจะทำอยู่ ไม่ใช่แค่สร้าง interaction ระหว่างข้างในกับข้างนอกเท่านั้น แต่ข้างในกับข้างในเองก็ยังไม่พอ ถ้าสถาบันการต่างประเทศ เทเวศวงศ์วโรปการมีเงินทุนหรือมีบุคลากรอย่าง ดร. อนุสรณ์ จะเป็นประโยชน์ต่อกระทรวงฯ มาก ผมเป็นห่วง เหมือนกันว่า สมัยผม กระทรวงฯ มีข้าราชการ 300-400 คน รู้จักกันหมด ขณะนี้มีประมาณ 1,600 คน ที่ผมพูด ไม่ใช่จะต้องไปรู้จักส่วนตัว แต่กรม กอง สถานทูตแต่ละแห่งมี interaction ระหว่างกันหรือไม่ ผมอยู่กระทรวง การต่างประเทศนานพอใช้ อาจจะไม่นานเท่าที่อยากจะอยู่เพราะมีเหตุจำเป็นให้ต้องออกไปซึ่งอาจจะเป็นผลดีส่วนตัว ผมเคยพูดสนุก ๆ ว่า อยู่กระทรวงฯ นาน ๆ ยิ่งโง่งม ถ้าระบบราชการครอบงำหัวสมองเราได้เราจะโง่งม สุดท้ายจะหมดน้ำยา และการหมดน้ำยาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับคนแก่อย่างผม เมื่อไหร่หมดน้ำยา เมื่อนั้น คุณภาพชีวิตจะตกลง ผมจึงหวังว่า กระทรวงการต่างประเทศจะไม่หมดน้ำยา

เอกอัครราชทูตอาสา สารสิน

อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ผมชื่นชมคุณเดชในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งผมอ่านถึงสองรอบ ผมรู้สึกถึงจุดอ่อนของไทยที่คุณเดชได้กล่าวถึงในหนังสือ คือ เราเห็นความสำคัญของอาเซียน ความสำคัญของ CLMV ประเทศเพื่อนบ้าน เรามี ACMECS มี initiative มีเป้าหมายที่ชัดเจน แต่ขาดวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น สมัยผลมีโอกาสรับใช้ท่านนายกฯ อานันท์ ผมเรียนปรึกษาท่านว่าเรามีเวลาน้อย อีกหน่อยจะมีรัฐบาลใหม่ เราต้อง focus ในเรื่องคนที่ใกล้ชิดกับเรา คือ ประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศเพื่อนบ้านลำดับแรกที่เราสนใจอย่างมาก คือ สปป.ลาว ผมเดินทางไปลาวและได้พบท่านไกสอน พมวิหาน ประเทศประเทศของสปป.ลาว และได้พยายามเรียนให้ท่านรับรู้ว่า ความจริงใจของเราเป็นประการใด กลไกของเราที่จะนำไปสู่ความสัมพันธ์กับลาวที่มากขึ้นเป็นอย่างไร ผมจำได้ว่าท่านพูดอยู่คำหนึ่งคือ “เว้าแต่บ่เฮ็ด” คือพูดแล้วไม่ทำ

ผมกลับมาพยายามหาทางที่จะดำเนินการต่อไป ในที่สุดเราได้เรียนรู้ว่าลาวมีปัญหาเกี่ยวกับไทยอยู่ 2 เรื่อง ที่อยากแก้ไข เรื่องแรกคือ รถ บขส. ที่ไปทำมาหากินในบ้านเขาแต่เอาเปรียบเขาทุกอย่าง เรื่องที่สอง เกษตรกรลาวอยากขายสินค้าเกษตรให้เราแต่ภาษีของเราแพงเกินไป ทำให้เกษตรกรลาวได้รับเงินจากการส่งออกน้อยลงมากจะอย่างไร โดยที่ท่านนายกฯ อานันท์สามารถต่อรองกับฝ่ายทหารอย่างชัดเจนว่าท่านขอตั้งคณะรัฐมนตรีเอง ซึ่งเป็นคณะรัฐมนตรีที่มีเป้าหมายร่วมกันที่จะช่วยเหลือประเทศ ผมจึงสามารถพูดทั้งสองเรื่องนี้กับท่านรัฐมนตรีคมนาคม คือคุณอนุกุล ประจวบเหมาะ เรื่องการขนส่งของรถ บขส. ซึ่งได้ข้อสรุปว่าต่อไปในภายภาคหน้าให้ลาวเลือกบริษัทขนส่งใดก็ได้ แต่ฝ่ายไทยจะต้องให้ความเห็นชอบด้วย ส่วนเรื่องภาษีนั่นก็ได้คุยกับท่านรัฐมนตรีคลังคือคุณสุธี สิงห์เสน่ห์ ได้ข้อสรุปว่า ถึงแม้เราจะเป็นสมาชิก GATT แต่สำหรับประเทศที่ยากจนนั้น สามารถได้รับข้อยกเว้นได้ ดังนั้นแล้วไทยจึงสามารถตอบสนองลาวได้ทั้งสองประเด็นข้างต้นว่า “เว้าแล้วเฮ็ดด้วย” คือพูดแล้วทำ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าเรามีความจริงใจ แต่เรื่องลาวนั้นมีหลายเรื่อง บางเรื่องคุยกับลาวนานพอสมควร ครั้งแรกประชุมที่ชะอำ ครั้งที่ 2 สมควรที่จะจัดที่ลาว แต่ผมขอให้อธิบดีกรมการเมือง สาโรจน์ ชวนะวิรัชเดินทางไปพบกับท่านพูน สีปะเสิด รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ สปป. ลาว มีประเด็นอยู่เรื่องเดียวว่า ครั้งต่อไปขอเชิญมาประเทศไทยอีก จะไปภูเก็ต หัวหิน หรือสมุย ก็ยินดีจัดให้ ท่านพูนตอบว่าจะไปสมุย เราจึงจัดให้ไปสมุยตามคำขอร้องของท่านพูน เมื่อไปถึงสมุยแล้ว วันรุ่งขึ้นได้ทราบที่ท่านพูน ลงทะเลตอน ตี 5 ผมจึงมั่นใจว่าการหารือในครั้งนี้จะจบด้วยดีอย่างแน่นอน ขณะนั้นท่านทองหลุน สีสุลิต ประธานประเทศในปัจจุบัน ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ สปป. ลาว ผมได้ขอให้ท่านทองหลุนคุยกับปลัดฯ วิทยา เวชชาชีวะ ปรากฏว่าประมาณ 1 ชั่วโมงกว่าก็ประชุมเสร็จ นี่เป็นก้าวหนึ่งที่ไทยได้แสดงความจริงใจต่อลาวและส่งผลให้ลาวเชื่อใจ ที่เป็นความโชคดีกว่านั้นคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้ทรงเชิญท่านไกสอน พมวิหาน มาเป็นพระราชาอาคันตุกะ ซึ่งนอกเหนือจากการดูแลอย่างดียิ่งในฐานะพระราชาอาคันตุกะแล้วยังทรงพระกรุณาดูแลเรื่องการรักษาพยาบาลให้ด้วย นอกจากนั้นยังทรงพระกรุณาให้ท่านไกสอนไปเยี่ยมชมโครงการใน

พระราชดำริห้วยฮ่องไคร้ จ. เชียงใหม่ ต่อมาปรากฏว่า ท่านโกสอนได้มีหนังสือกราบบังคมทูลขอพระราชทานศูนย์
ในลักษณะห้วยฮ่องไคร้ให้แก่อลาวด้วย ซึ่งทรงพระกรุณาตามที่ท่านโกสอนขอ จึงอยากจะเรียนในที่นี้ว่าเรามี
initiative หรือมีเป้าหมายอะไรก็ต้องคิดหาวิธีที่จะให้บรรลุเป้าหมายนั้นให้ได้ด้วย

ส่วนเรื่องกัมพูชานั้น ขณะที่ผมเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เห็นฝ่ายไทยพยายาม
บังคับเขมรแดง และสนับสนุนแต่ฝ่ายฮุน เซนโดยไม่ให้ความสำคัญเพียงพอกับฝ่ายท่านสีหนุ และฝ่ายซอน ซาน
ซึ่งผมมาคิดแล้วว่า สิ่งที่ยุทธไทยทำนั้นมันจะไม่จะถูกต้อนัก และขณะเดียวกันมีชาวกัมพูชาอพยพมาอยู่ในประเทศ
ไทยถึง 370,000 คน ซึ่งถ้าสันติภาพไม่เกิดขึ้นในกัมพูชา ชาวกัมพูชาเหล่านี้จะอยู่กับเราไปอีกนาน ในที่สุดเราจึง
เลือกที่จะให้พวกเขาประชุมกันเอง กล่าวคือ ฝ่ายฮุน เซนที่ไทยเคยสนับสนุนนั้น ก็ให้รักษาความสัมพันธ์นั้นไว้อย่าง
เดิม ส่วนฝ่ายท่านสีหนุที่เคยเป็นกษัตริย์ก็ให้เป็นผู้นำการประชุม ให้กัมพูชาจัดการกันเอง โดยอาเซียนและไทยไม่
ต้องยุ่งเกี่ยวกับ ในที่สุดฝ่ายกัมพูชาก็สามารถตกลงกันได้ที่พญา และนำไปสู่ Paris Agreement และโดยที่ทหาร
ไทยและกระทรวงการต่างประเทศร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ไปช่วยจัดการเก็บกู้ทุ่นระเบิดทั้งหมด และช่วยสร้างถนน
ต่าง ๆ ในกัมพูชา และต่อมาเมื่อมีรัฐบาลกัมพูชาแล้วชาวกัมพูชาที่อยู่ในประเทศไทยทั้ง 370,000 คน ก็สามารถ
เดินทางกลับไปกัมพูชาได้อย่างปลอดภัย และไม่กลับมาประเทศไทยอีก วิธีการนี้สรุปสั้น ๆ ก็คือ เรามีเป้าหมายว่า
เมื่อกัมพูชามีสันติภาพจะทำอย่างไรให้ชาวกัมพูชาที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทยได้เดินทางกลับไปยังอย่างปลอดภัย
ท่านสีหนุถึงกับกล่าวว่า สันติภาพเกิดขึ้นได้เพราะไทยไม่ใช่ฝรั่งเศส และได้เชิญรัฐมนตรีต่างประเทศของไทย
เดินทางไปเยือนกัมพูชา ซึ่งเขาก็ต้อนรับอย่างดี

อีกเรื่องที่ผมอยากเล่าให้ฟังคือ เวียดนาม เขาเชิญเราไปเยือนประเทศเขา แต่ตอนไปถึงเขานำเราไปชม
war museum ผมแปลกใจเหมือนกันว่าเขาคิดอย่างไรจึงพาเราไปชมที่นั่นก่อนการประชุม เมื่อถึงเวลาประชุม
ต่างฝ่ายต่างนั่งอยู่ตรงข้ามกัน ขณะนั้น Nguyen Co Thach รัฐมนตรีต่างประเทศไม่อยู่แล้ว Nguyen Manh Cam
เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศแทน ผมได้แจ้งต่อที่ประชุมว่า ก่อนที่จะเริ่มประชุมกันผมอยากจะขอเรียนอะไรสัก
เล็กน้อยว่าถ้าผมเป็นเวียดนามผมจะโกรธประเทศไทยอย่างมหาศาลที่ปล่อยให้เครื่องบิน B52 ของอเมริกันไป
ทำลายชีวิตและทรัพย์สินของชาวเวียดนามไปมากมาย แต่ถ้าในฐานะที่เป็นคนไทยผมไม่ต้องการเป็นคอมมิวนิสต์
เมื่อฝ่ายเวียดนามมีรัสเซียและจีนสนับสนุนอยู่ ไทยจึงจำเป็นต้องให้อเมริกันมาดูแลเพื่อไม่ให้มันเป็นคอมมิวนิสต์ มาใน
วันนี้เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ ผมว่าเราควรจะลืมอดีต พอผมพูดจบ รัฐมนตรีต่างประเทศเวียดนามขอพัก Coffee
Break ทันทีในขณะนั้นผมคิดว่าพูดอะไรผิดไปหรือไม่ประการใด เพราะยังไม่ทันจะได้เริ่มการประชุมฝ่าย
เวียดนามก็ขอพัก Break ต่อมาสักพัก ทูตเวียดนามประจำประเทศไทยซึ่งอยู่ในคณะของเวียดนามด้วยเดินเข้ามา
หาผมและบอกว่า ที่พูดเมื่อสักครู่นี้ฝ่ายเวียดนามเห็นด้วยตกลงตามนั้น ต่อมาการประชุมหารือใช้เวลาเพียง 2
ชั่วโมงก็บรรลุข้อตกลง

หลังจากการประชุมครั้งนั้น Vo Van Kiet นายกรัฐมนตรีเวียดนามได้เดินทางมาไทยและพบกับนายฯ
อานันท์ ซึ่งได้พาไปชมโครงการ Eastern Seaboard นายฯ เวียดนามได้บอกกับท่านนายฯ อานันท์ว่า

เวียดนามได้ผ่านสงครามมาทั้งกับฝรั่งเศส และอเมริกัน บ้านเมืองไม่เคยสงบปรกติมาตลอด บัดนี้มีสันติภาพจึงอยากจะมาพึ่งพาไทย หลังจากการเยือนครั้งนั้นก็มีการปรึกษาหารือกันอีก 2-3 ครั้ง ท่านนายกฯ อานันท์ได้เดินทางไปเยือนเวียดนามด้วย

นโยบายคือนโยบาย แต่ต้องคิดว่านโยบายจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างไร ผมเชื่อในอาเซียน ผมเชื่อว่าด้านเศรษฐกิจไทยต้องพึ่งพาอาเซียน แต่จะอย่างไรให้เป็นประโยชน์ร่วมกันมากที่สุด ทั้งการค้าและการลงทุน เวียดนามจะเจริญอย่างไรเรื่องของเวียดนาม เมียนมาสำคัญต่อไทยมาก ไทยอยากเห็นเมียนมามีสันติภาพเกิดขึ้น อยู่เฉย ๆ ไม่ได้ เจ็บ ๆ ไม่ได้ เพราะฉะนั้นเป็นโจทย์ว่าเราจะทำอย่างไรจึงจะช่วยเมียนมาให้มีสันติภาพเกิดขึ้น อาเซียนทำไปหรือใครจะทำแล้วได้เครดิตไม่ว่า ควรส่งเสริมเพราะนี่เป็นผลประโยชน์ของไทยที่จะเห็นเมียนมาเจริญ มีทรัพยากรมหาศาล เขาเจริญเราก็เจริญ การที่จะช่วยผลักดันให้เกิดสันติภาพไม่ใช่เรื่องง่ายแต่ไทยไม่ควรยุติ มีเครื่องมืออะไรควรใช้ กองทัพอาจช่วยได้ให้เมียนมาเจรจากัน แต่จะเจรจาอย่างไรเป็นเรื่องของเขา นโยบายเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ต้องช่วยคิด ริเริ่ม และร่วมมือกันทุกหน่วยราชการ ชวนกันมาร่วมมือกันภายในประเทศ และร่วมมือกับอาเซียน หาวิธีการที่จะร่วมผลักดันให้บรรลุเป้าหมายตามที่เรากำหนด

คุณแคทรียา ปทุมรส

ขอบพระคุณท่านอาสาฯ รู้สึกโชคดีมากที่ได้ฟัง wisdom ของทั้งท่านอานันท์และท่านอาสาปิตทายุทธการวันนี้นั้นชวนคิด วิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการทูตไทยซึ่งเป็นคุณูปการของหนังสือ “Thai Diplomacy: in conversation with Tej Bunnag” ขอขอบพระคุณวิทยากร ท่านอาจารย์ศุภมิตร คุณสุทธิชัย ท่านทูตพิศาล และคุณกวี ที่ได้ให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง สุดท้ายนี้ ท่านเดชมีอะไรอยากจะกล่าวเล็กน้อย ขอเรียนเชิญค่ะ

ดร. เตช บุนนาค

ประธานกรรมการที่ปรึกษา ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ

เช่นเดียวกันกับท่านผู้ดำเนินรายการ ผมรู้สึกดีใจมากที่ท่านนายกฯ อานันท์ และท่านราชเลขาธิการอาสาได้มาร่วมเสวนาด้วย ผมขอขอบคุณผู้อภิปรายที่อยู่บนเวทีทุกท่านที่ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ซึ่งมีประโยชน์และน่าสนใจอย่างยิ่ง มีประเด็นสำคัญและ keywords หลายเรื่องที่ท่านอาจารย์ศุภมิตรและผู้ดำเนินรายการได้กล่าวไว้ ไม่ว่าจะเป็น bamboo diplomacy หรือ resilience ที่ยังหาคำแปลที่ถูกต้องไม่ได้ มี muddle through ที่ทั้งคุณสุทธิชัยและคุณกวีได้กล่าวถึง สำหรับผม รู้สึกว่า คำถามที่อาจารย์ศุภมิตรตั้งขึ้นตั้งแต่ต้นเป็นคำถามที่น่าสนใจมาก เราสามารถที่จะนำกลับไปคิดได้อีกหลายรอบเกี่ยวกับการทูตของไทยหรือ Thai Diplomacy สำหรับข้าราชการหรือนักการทูตแบบผม คำถามหนึ่งที่มักจะถามตัวเองเสมอคือ เราเป็นตัวแทนของใคร เป็นตัวแทนของกระทรวงการต่างประเทศ ตัวแทนของรัฐบาลหรือของใครบ้าง มีเหตุการณ์หนึ่งที่ผมเอง

เล่าไว้ในหนังสือด้วย ตอนที่รัฐบาลชาติชายกำลังปรับนโยบายจากสนามรบเป็นสนามการค้า (Battlefield to Marketplace) เสียงต่าง ๆ จากกรุงเทพฯ ไม่สอดคล้องกัน ท่านนายกฯ พูดอย่างหนึ่ง ผู้บัญชาการทหารพูดอย่างหนึ่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศพูดอย่างหนึ่ง ในที่ต่าง ๆ พูดไม่เหมือนกัน มีอยู่ครั้งหนึ่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศของจีน หลิว ชูชิง เชิญผมไปพบ แล้วถามว่า นายกฯ ของคุณพูดแบบนี้ รัฐมนตรีพูดแบบนี้ ผู้บัญชาการทหารในขณะนั้น พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ พูดแบบนี้ที่โตเกียว แล้วคุณพูดอีกอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นท่านพูดพูดแทนใครกันแน่ ผมจึงตอบไปว่า ผมเป็นเอกอัครราชทูตไทยที่นี่ และท่านก็เป็นคนเรียกผมมาเอง เพราะฉะนั้นผมเป็นผู้แทนของราชอาณาจักรไทย

ตลอดเวลาที่ผมรับราชการได้พบแต่ผู้ใหญ่ที่น่านับถือ ตอนที่ผมเข้ากระทรวงเมื่อ พ.ศ. 2512 พอรู้จักผู้ใหญ่แบบท่านนายกฯ อานันท์ ท่าน ดร. สมปอง สุจริตกุล ม.ล. ปิระพงษ์ เกษมศรี ท่านอาสา ท่านวิทยา เราารู้สึกว่าท่านเหล่านี้มีความสามารถและเป็นรุ่นพี่ที่เก่งเหลือเกิน แล้วเราจะขึ้นไปทำงานแบบเขาได้อย่างไร สำหรับรุ่นผมที่ประกอบด้วย นิติย์ พิบูลสงคราม กษิต ภิรมย์ ท่านทูตซัวช อรรถยุกติที่อยู่ที่นี่ด้วย คำถามที่วนเวียนมาอยู่เสมอคือเราเป็นตัวแทนของใคร เมื่อไม่มีคำสั่งจากกระทรวง แต่พูดไปตามมีตามเกิด ตามความสามารถส่วนตัวของเราเองอย่างที่ผมพูดกับรัฐมนตรีหลิว ชูชิง สมัยที่ท่านนายกฯ อานันท์อยู่ที่วอชิงตันหรือนิวยอร์ก ท่านทำงานกับเฮนรี คิสซินเจอร์ และคิสซินเจอร์ก็ชอบท่านมาก แต่คิสซินเจอร์เห็นท่านเป็นผู้แทนของใครนอกจากเป็นผู้แทนของตัวเอง นี่เป็น dilemma อย่างหนึ่งของนักการทูตไทย

อาจารย์ศุภมิตรกล่าวถึงคำว่า “muddle through” ซึ่งเป็นคำที่ผมเรียนรู้จากคุณปู่ของผมคือ พระยาภิบาลราชไมตรี ซึ่งก็เคยได้เป็นทั้งปลัดกระทรวงการต่างประเทศและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นศัพท์ที่ท่านใช้ตอบคำถามของคุณแม่ผมเวลาคุณแม่ผมถามท่านว่า แล้วอะไรจะเกิดขึ้นต่อไป แล้วเราจะทำอะไร เรามีนโยบายอะไร คุณแม่ผมจะถามคุณปู่ผมเพราะท่านเป็นผู้ใหญ่คนหนึ่งในแผ่นดิน ท่านมักจะตอบว่า “muddling through, muddling through” อาจารย์ศุภมิตรเล่าให้ฟังว่า ท่านไปพบบทความหนึ่งเกี่ยวกับ “muddling through” เขียนโดยนักวิชาการว่า muddling through คือ muddle เฉย ๆ จนเลยหรือ muddle through อย่างมีระบบ ดังนั้น There is a method in muddling through. การต่างประเทศของไทยที่ผมเห็นคือ muddling through with method แล้ว method ที่ว่านี้มาจากไหน เราเรียนรู้จากรุ่นพี่ รุ่นพ่อ และรุ่นปู่ซึ่งได้ muddle through ตลอดมาด้วยความสำเร็จและโดดเด่น เพราะฉะนั้นคำตอบของผมต่อคุณโกศลว่า กระทรวงการต่างประเทศมี crisis of identity หรือไม่ ผมขอตอบว่าไม่มี เรามี identity อยู่แล้ว

ผมชอบที่ท่านอานันท์เพิ่งพูดในงานเปิดตัวกองทุนเกษมสโมสรฯ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม ท่านบอกว่าเรื่องการต่างประเทศไม่ใช่ transaction แต่เป็น process ซึ่งผมเห็นด้วยอย่างยิ่ง process นี้ต้องตามด้วยคำของท่านนายกฯ อานันท์คือ “agility” และ “never-ending” process ที่ว่านี้ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ แต่มีภูมิหลังมีประวัติศาสตร์ มีที่มาที่ไปมาจนถึงจุดปัจจุบัน และมีอนาคต ผมดีใจที่กระทรวงฯ พันฟูศูนย์ศึกษาการต่างประเทศหรือ International Studies Center ขึ้นอีกครั้งโดยมีท่านทูตอนุสนธิ์เป็นผู้อำนวยการ และกรุณาแต่งตั้งผมให้

เป็นประธานกรรมการที่ปรึกษาด้วย สิ่งหนึ่งที่ท่านทูตอนุสนธิ์กำลังทำอยู่คือ นำวิทยานิพนธ์ของผู้ใหญ่ในกระทรวงการต่างประเทศมาพิมพ์ใหม่ อาทิ วิทยานิพนธ์ของท่านปลัดฯ โอวาทเกี่ยวกับการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งมีประโยชน์มาก และเรื่องร่วมสมัยที่สุดที่เพิ่งพิมพ์ออกมาคือ From Battlefield to Marketplace ของ ดร. สาลินี ผลประไพ ซึ่งน่าสนใจมากเช่นกันเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายการต่างประเทศของไทยอย่างสำคัญ มีอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่านหนึ่งเพิ่งพบเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศ เป็นรายงานทูตออสเตรเลียไปพบผมที่ปักกิ่ง เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการที่รัฐบาลชาติชายกำลังเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ผมอ่านแล้วผมยังตั้งว่าผมพูดอะไรไปบ้างซึ่งผมลืมไปหมดแล้ว แต่ทูตออสเตรเลียได้รายงานอย่างละเอียดถี่ถ้วนซึ่งผม muddle through ทั้งนั้น ไม่ได้มีคำสั่งจากกระทรวงการต่างประเทศไทยเลยแม้แต่คำเดียว

สุดท้าย ขอขอบคุณทุกท่านอีกครั้งเริ่มต้นด้วยท่านนายกรัฐมนตรีอานันท์ ท่านราชเลขาธิการอาสาวิทยาการทุกท่านบนเวที และท่านทูตอนุสนธิ์ที่จัดรายการนี้

Book Launch & Seminar

Thai Diplomacy

in conversation with

Tej Bunnag

เตช บุนนาค แนะนำหนังสือ

พิศาล มาณวพัฒน์
ศุภมิตร ปิติพัฒน์
สุทธิชัย หยุ่น
กวี จงกิจถาวร **อภิปราย**

แคทรียา ปทุมรส **ดำเนินรายการ**

จัดโดย ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (ISC)

พฤหัสบดีที่ 7 เมษายน 2565

13.00 - 16.00 น.

โรงแรมแบงค็อกแมริออท
เดอะสุรวงศ์

ภาพถ่ายจากการสัมมนา

ดร. เตช บุนนาค กล่าวแนะนำหนังสือ Thai Diplomacy: in conversation with Tej Bunnag

วิทยากรในช่วงอภิปราย

(จากซ้ายไปขวา) คุณกวี จงกิจถาวร เอกอัครราชทูตพิเศษ มานวพัฒน์ คุณสุทธิชัย หยุ่น
คุณแคทรียา ปทุมรส รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์

คุณอนันต์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรี ร่วมแสดงความคิดเห็น

เอกอัครราชทูตอาสา สารสิน อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ร่วมแสดงความคิดเห็น

บรรยากาศในงานสัมมนา

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ (International Studies Center – ISC) จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนเมษายน 2530 โดย พลอากาศเอก สิทธิ เศวตศิลา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น เพื่อดำเนินกิจกรรมด้าน วิชาการต่างๆ เช่น การบรรยายและสัมมนา การระดมสมองระหว่างข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศและ หน่วยราชการต่าง ๆ กับนักวิชาการภาคเอกชน สื่อมวลชน และผู้แทนภาคประชาสังคม รวมทั้งสร้างเครือข่าย ความร่วมมือกับสถาบันวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศได้ยุติการ ปฏิบัติงานไประยะหนึ่ง และงานบางส่วนได้มอบให้หน่วยงานอื่นภายใต้กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการแทน

โดยที่ในปัจจุบัน สถานการณ์โลกและภูมิภาคได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ กระทรวงการ ต่างประเทศจึงรื้อฟื้นศูนย์ศึกษาการต่างประเทศขึ้นใหม่เมื่อเดือนสิงหาคม 2562 เพื่อส่งเสริมการศึกษาและ วิเคราะห์ประเด็นปัญหาและนโยบายด้านการต่างประเทศในมิติต่าง ๆ อาทิ การเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ ระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศและองค์การระดับภูมิภาค รวมทั้ง เผยแพร่ความรู้ด้านการทูตและการต่างประเทศ ตลอดจนทำหน้าที่เชื่อมต่อกับ “ชุมชนด้านการต่างประเทศ” ทั้งใน และต่างประเทศ

ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ จัดพิมพ์เอกสารในชุด Seminar Report เพื่อบันทึกเนื้อหาจากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสัมมนา การหารือระดมสมอง การเปิดตัวหนังสือ ฯลฯ ที่จัดโดยศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ

เอกสารในชุด Seminar Report ของศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ

บันทึกการสัมมนา

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ กับการต่างประเทศ และการเมืองไทยร่วมสมัย

ISBN 978-616-341-094-8

บันทึกการสัมมนา

การต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1932 – 1946

ISBN 978-616-341-093-1

Seminar Report

Book Launch and Discussion | Rivers of Iron: Railroads and Chinese Power in Southeast Asia

by David M. Lampton, Selina Ho and Cheng-Chwee Kuik (Authors)

ISBN 978-616-341-109-9

บันทึกการสัมมนา

การต่างประเทศของไทยในทศวรรษ 2020

ISBN 978-616-341-111-2

บันทึกการสัมมนา

ไทยกับสหประชาชาติ: 75 ปี แห่งความร่วมมือ

ISBN 978-616-341-113-6

บันทึกงานเปิดตัวหนังสือ

Thai Diplomacy: In Conversation with Tej Bunnag

ISBN 978-616-341-117-4

INTERNATIONAL STUDIES CENTER (ISC)

The Government Complex (Building B, 8th Floor),
Chaengwatthana Road, Bangkok 10210, Thailand

email: isc@mfa.go.th

website: isc.mfa.go.th